

ЖУРНАЛ ЗА БЕЗБ(Ј)ЕДНОСТ И КРИМИНАЛИСТИКУ

Бања Лука, 2021. година

ЖУРНАЛ ЗА БЕЗБ(Ј)ЕДНОСТ И КРИМИНАЛИСТИКУ

Издавачи:

**Универзитет у Бањој Луци
Факултет безбједносних наука**

Булевар војводе Живојина Мишића 10 а
78000 Бања Лука, Република Српска
Тел: +387 51 333 603
<https://fbn.unibl.org/>

**Криминалистичко-полицијски
универзитет**

Цара Душана 196
11080 Земун, Србија
Тел: +381 11 3161-444

<http://www.kpu.edu.rs/cms/>
Е-адреса часописа: casopis@fbn.unibl.org
Интернет адреса часописа: <https://fbn.unibl.org/casopis/>

Главни и одговорни уредник:

Предраг Ћеранић
(Факултет безбједносних наука, Универзитет у Бањој Луци,
Република Српска- БиХ)

Замјеник главног и одговорног уредника:

Дане Субошић (Криминалистичко-полицијски универзитет, Београд, Србија)

Извршни уредници:

Стево Јаћимовски (Криминалистичко-полицијски универзитет, Београд, Србија)
Велибор Лалић (Факултет безбједносних наука, Универзитет у Бањој Луци,
Република Српска- БиХ)

Уређивачки одбор:

Дарко Паспаљ (Факултет безбједносних наука, Универзитет у Бањој Луци, Република Српска - БиХ), Миле Шикман (МУП Републике Српске, Република Српска - БиХ), Милан Липовац (Србија), Жана Врућинић (Факултет безбједносних наука, Универзитет у Бањој Луци, Република Српска- БиХ)

Савјет часописа:

Горан Бошковић (Криминалистичко-полицијски универзитет, Београд, Србија); Саша Мијалковић (Криминалистичко-полицијски универзитет, Београд, Србија); Јасмина Гачић (Факултет безбедности, Универзитет у Београду, Србија); Божидар Бановић (Факултет безбедности, Универзитет у Београду, Србија); Ненад Путник (Факултет безбедности, Универзитет у Београду, Србија); Милан Гужвица (Факултет безбједносних наука, Универзитет у Бањој Луци, Република Српска- БиХ); Лоренс Арманд Френч (Универзитет у Њу Хемпширу, САД); Желимир Кешетовић (Факултет безбедности, Универзитет у Београду, Србија); Сретен Југовић (Криминалистичко-полицијски универзитет, Београд, Србија)

Секретаријат часописа:

Драгана Васиљевић

Лектор:

Адријана Митрић

Превод на енглески:

Лидија Николић Новаковић

Штампа:

Графомарк д.о.о, Лакташи

Тираж: 200 примјерака

ISSN 2637-3076

Часопис излази два пута годишње

Журнал за безбједност и криминалистику (уписан у Регистар јавних гласила Министарства просвјете и културе Републике Српске, под редним бројем 688)

УВОДНИК

Са објављивањем шестог броја часописа Журнал за безбједност и криминалистику, овај издавачки подухват двију институција на којима се проучавају безбједносне науке, као да представља заокруживање једног и отварање новог циклуса. Како Криминалистичко-полицијском универзитету из Београда тако и суиздавачу, Факултету безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци, пристижу све квалитетнији радови афирмисаних аутора и аутора који тек траже афирмацију у области безбједности. У овом броју представљена су четири рада, од тога два из области безбједносних наука, а по један из криминалитета и специјалног физичког образовања.

Двојица младих истраживача, Давор Ступар и Предраг Поповић, у раду под називом „Однос тероризма према насилничком криминалитету, организованом криминалитету и корупцији као предмет проучавања криминалистике” указују на конекцију тероризма и наведених видова криминалитета, односно, на њихову међусобну повезаност. Истраживачки рад указује да је тај однос „вишеструк и да у одређеним ситуацијама представља значајну међусобну подршку”.

Предраг Ђеранић и Душко Башкало баве се увијек актуелним питањем контроле цивилне обавјештајне службе. У раду „Питање контроле цивилне обавјештајне службе у Босни и Херцеговини” аутори дају приказ развоја обавјештајне службе у „немогућој држави” од предратног, преко ратног периода па до постратних времена, а затим се баве могућностима и, рекли бисмо, немоћи друштва да контролише овај важан безбједносни сектор. Механизми контроле постоје, али нису функционални – био би, најкраће речено, закључак истраживања.

Паспаљ, Гужвица и Вулин и у овом броју тестирају своје студенте и указују на повезаност моторичких способности и знања пливања са резултатом пливања слободним стилем на дионици од 100 метара. Идентичан је и назив рада којим су представљени у часопису. У обављању безбједносних послова „значајно мјесто припада моторичким знањима и моторичким способностима”, истичу аутори.

Драгиша Јуришић у једноауторском раду под називом „Законска регулатива и недостаци у обуци снага заштите и спасавања у Босни и Херцеговини” указује на значај система заштите и спасавања и потребу развоја ове области. По аутору, постојећи систем је „законски дефинисан и уређен, али су његова стварна функционалност на терену а посебно процес обуке упитни”. Јуришић сугерише да би постојеће недостатке у обуци у систему заштите и спасавања требало уклонити „кроз анализу законских рјешења и других аката који треба да уреде ову област”.

У приказу књиге „Контрола над радом полиције” аутора Драгомира Ловичића, Предраг Ђеранић се поново бави питањем контроле, овог пута

полиције, што је и основна тема Јовичићеве књиге. Наслов приказа је врло фигуративан (Лица полиције) и на најбољи начин објашњава какво све може да буде „лице полиције”. Оно није једно, а које ће доминирати зависи од квалитета друштвене контроле. Контрола има огромну важност, како за друштво тако и за полицију – основна је порука књиге и Ђеранићевог осврта на њу.

Главни и одговорни уредник
др Предраг Ђеранић

САДРЖАЈ

УВОДНИК	5
<i>Предраї Појовић, Давор Спуйар</i> ОДНОС ТЕРОРИЗМА ПРЕМА НАСИЛНИЧКОМ КРИМИНАЛИТЕТУ, ОРГАНИЗОВАНОМ КРИМИНАЛИТЕТУ И КОРУПЦИЈИ КАО ПРЕДМЕТ ПРОУЧАВАЊА КРИМИНАЛИСТИКЕ	9
<i>Предраї Ђеранић, Душко Башкало</i> ПИТАЊЕ КОНТРОЛЕ ЦИВИЛНЕ ОБАВЈЕШТАЈНЕ СЛУЖБЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ	23
<i>Дарко Пасиљ, Милан Гужвица, Лазар Вулин</i> ПОВЕЗАНОСТ МОТОРИЧКИХ СПОСОБНОСТИ И ЗНАЊА ПЛИВАЊА СА РЕЗУЛТАТОМ ПЛИВАЊА СЛОБОДНИМ СТИЛОМ НА ДИОНИЦИ ОД 100 МЕТАРА	35
<i>Драгиша Јуришић</i> ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА И НЕДОСТАЦИ У ОБУЦИ СНАГА ЗАШТИТЕ И СПАСАВАЊА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ	47
<i>Предраї Ђеранић</i> ПРИКАЗ КЊИГЕ „КОНТРОЛА НАД РАДОМ ПОЛИЦИЈЕ” АУТОРА ДРАГОМИРА ЈОВИЧИЋА	63
УПУТСТВО АУТОРИМА	65
УПУТСТВО РЕЦЕНЗЕНТИМА	73

ОДНОС ТЕРОРИЗМА ПРЕМА НАСИЛНИЧКОМ КРИМИНАЛИТЕТУ, ОРГАНИЗОВАНОМ КРИМИНАЛИТЕТУ И КОРУПЦИЈИ КАО ПРЕДМЕТ ПРОУЧАВАЊА КРИМИНАЛИСТИКЕ

Прегледни научни рад

DOI: 10.5937/zurbezkrim2102009P	COBISS.RS-ID 135109377	УДК 323.28:[343.122:343.9.02]

Предраг Поповић¹

Факултет безбједносних наука, Универзитет у Бањој Луци

Давор Ступар

Министарство унутрашњих послова Републике Српске
Служба за заштиту интегритета и законитости у раду

Апстракт: У овом раду је разматран однос тероризма према насилничком криминалитету, организованом криминалитету и корупцији као предмету проучавања криминалистике. Јасно се види да је њихов однос вишеструк и да у одређеним ситуацијама представљају значајну међусобну подршку која се манифестује у погледу настанка различитих појавних облика који су производ дјеловања њихове симбиозе. Пошто тероризам има низ заједничких карактеристика са насилничким криминалитетом, организованим криминалитетом и корупцијом, циљ овог рада јесте сагледавање односа међу њима, како због њихове сличности и актуелности њихових облика испољавања, што свакако указује на њихову међусобну повезаност и различите утицаје, тако и због могућег утврђивања стратегије њихове превенције, откривања, разјашњавања и доказивања, што је посебно значајно за криминалистику, тачније, њену теорију и праксу.

Кључне ријечи: криминалистика, тероризам, насилнички криминалитет, организовани криминалитет, корупција, стратегија, превенција.

УВОД

Кривична дјела тероризма, насилнички криминалитет, организовани криминалитет и корупција представљају негативне друштвене појаве које у великој мјери погађају сваку државу и њене основне вриједности. Наиме, трајном криминалном дјелатношћу појединаца и група који примјењују насиље и које стичу огроман илегални профит уз подршку разних злоупотреба које се одвијају у оквиру појединих субјеката директно се утиче на безбједност и политички живот у многим државама. У исто вријеме, „иде-

¹ Аутор за кореспонденцију: др Предраг Поповић, виши асистент на Факултету безбједносних наука, Универзитет у Бањој Луци. Имејл: predrag.popovic@fbn.unibl.org

олошке групе, организације и покрети систематском употребом оружаног насиља застрашују грађане и владе настојећи да остваре одређене политичке циљеве” (Амићић, 2013: 1). Када је у питању однос тероризма према насилничком криминалитету, јасно се види постојање извјесне везе која се огледа у различитим облицима насиља која су им заједно својствена (Марковић, 2007: 204). То указује на чињеницу да је начин извршења појединих терористичких дјела исти као и код неких кривичних дјела које улазе у групу насилничког криминалитета. Исто тако, већи број терористичких организација не би могле да функционишу без финансијских средстава (поготово ако их не финансира нека држава) па су из тог разлога принуђене да се баве различитим облицима организованог криминала. У данашње вријеме, тероризам је постао веома уносан бизнис, а разлози за то су претежно финансијске природе будући да су приходи од сваког споја криминала и политике, па и тероризма као изопачене и нелегалне, али ипак политике, веома велики (Теофиловић, Теофиловић и Теофиловић, 2016).

Посебну пажњу привлачи однос тероризма према корупцији. У било којој земљи у којој је заступљена ендемска корупција, саму земљу или њене сусједи учинила је рањивом на терористичке активности, пошто су терористичке организације спремне да је користе за финансирање и извршење својих дјела. Попут криминалаца и оних који су спремни да приме мито, терористичке организације зависе од истих легалних сивих зона и порозности финансијског сектора како би усмјериле своје финансирање. Као таква, ниједна земља није потпуно имуна (ОЕСД, 2017: 1). Специфичности наведених односа привлаче пажњу кривичних наука, прије свих криминалистике. Дакле, све кривичне науке повезује исти општи објекат научног истраживања – криминалитет. Кривичне науке изучавају различите аспекте криминалитета. Тако, криминалистика у оквиру криминалитета (као појаве схваћене у ширем смислу), истражује закономјерности значајне за откривање и доказивање кривичних дјела и учинилаца, као и превенцију примјеном криминалистичких метода (постоје методе превенције које нису криминалистичке) (Симоновић и Пена, 2010: 6). У вези с тим, јасно се види да су специфичности односа између тероризма према насилничком криминалитету, организованом криминалитету и корупцији веома значајне за формирање квалитетног криминалистичког приступа у погледу спречавања, откривања, разјашњавања и доказивања наведених форми криминалитета.

Прегледом литературе уочени су радови који третирају однос тероризма према насилничком криминалитету, организованом криминалитету и корупцији (Jenkins, 1974; Duynе, 1996; Sen, 1997; Farer, 1999; Shelley & Picarelli, 2002; Helfand, 2003; Shelley, 2003; Bjernehed, 2004; Ракић, 2006; Deliso, 2007; Марковић, 2007; Мијалковић, 2008; Шикман, 2009; Амићић, 2013; Цветановић, 2017).

У раду је приказан однос тероризма према насилничком криминалитету, однос тероризма према организованом криминалитету и однос тероризма према корупцији.

ОДНОС ТЕРОРИЗМА ПРЕМА НАСИЛНИЧКОМ КРИМИНАЛИТЕТУ

„Насилнички криминалитет се у криминолошкој литератури најчешће дефинише као криминалитет који обухвата кривична дјела са елементима насиља, тј. кривична дјела код којих се ради постизања одређеног циља користи напад на жртву или се њиме пријети” (Марковић, 2007: 203–204). Деликти насиља су инкриминисана људска понашања којима се употребом силе или озбиљне пријетње угрожавају или повријеђују правно заштићена добра и вриједности, односно, они представљају противправну употребу силе или пријетње према другоме, односно, према стварима. Тако се, као кривична дјела насилничког криминалитета могу сматрати поједина кривична дјела против живота и тјела (нпр. различите врсте убистава и слично), кривична дјела против имовине (разбојничка крађа, разбојништво и слично), затим кривична дјела против слободе и права човјека и грађанина, као и сва друга кривична дјела у чијем се начину извршења примјењује сила или озбиљна пријетња (Шикман, 2009а: 37).

Тероризам је специфична врста кривичног дјела која је у великој мјери повезана с насилничким криминалитетом. Уколико посматрамо саму дефиницију, карактеристике и инкриминацију кривичног дјела тероризма, јасно се види да ту постоје елементи насиља који су својствени различитим облицима насилничког криминалитета.

„Међу манифестацијама криминалног понашања, тешко је наћи ону која код становника било ког дијела свијета изазива толико снажну реакцију као што је то случај са насилничким криминалом. За разлику од неких других типова криминалитета (попут имовинског) код којих често изостаје осуда дјела и његовог учиниоца, на насилничка дјела се реагује бурно и са неспорним одбацивањем. Наведену чињеницу добро познају како органи формалне социјалне контроле тако и медији и творци продуката масовне културе. Ови први често огорчења грађана и њихов страх од виктимизације користе да би поштрили пунитивну реакцију на свеукупни криминалитет, медији конзументе засипају сензационалистичким приказивањем насилничких дјела, аутори дјела популарне културе шокирају гледаоце и читаоце најбизарнијим причама које константно помјерају границе приказане бруталности” (Игњатовић, 2011: 181–182).

Тако, „сва насилничка понашања имају јединствено, опште обиљежје, које их међусобно повезује. Дакле, у свим насилничким понашањима последица је оштећење жртве којој се физичком силом наноси физички и/или психички бол, мањег или већег интензитета, што може довести до уништења живота жртве. Дакле, у сфери појма насилничког понашања налазе се деликти насиља врло различите природе и интензитета, од реалне увреде до убиства, од злоставе до тешких аката терора. Најчешће и најтипичније законске ознаке за насилничка понашања су: насиље, сила, пријетња и злостављање” (Марковић, 2007: 204). Да бисмо што прецизније појаснили однос терориз-

ма са насилничким криминалитетом, морамо указати на саме карактеристике тероризма које су својствене насилничком криминалитету. Тако, за тероризам можемо рећи да представља кампању насиља (Jenkins, 1974: 2). Дакле, већ смо у раду констатовали да сам терористички акт представља акт насиља, односно, свјесну и намјерну употребу насиља или пријетњу насиљем, гдје невинне жртве представљају основне мете. Приликом вршења терористичког напада, терористи настоје да изазову што више бола и патњи, како непосредним жртвама, тако и особама које представљају „секундарне жртве”, односно, породици и пријатељима настрадалих. Савремени тероризам одликује све већа интернационалност. Другим ријечима, савремени тероризам не познаје постојање државних граница и представља безбједносно-угрожавајућу појаву на глобалном нивоу. Такође, изразита је бруталност приликом вршења терористичких напада. Начини извршења терористичких напада веома су разноврсни. Они могу да се изврше свим расположивим средствима и на различите начине, како би се остварили одређени политички или идеолошки циљеви, а сам начин извршења и одабир средстава је само „алат” за његово остварење. Типичан начин извршења терористичких напада јесте постављање експлозивних направа на мјестима гдје се окупља већи број људи (жељезнице, аеродроми, тржни центри и слично). Исто тако, терористички напади се могу извршити употребом различитих хемијских супстанци, изазивањем пожара и сл. Посљедице тероризма су разноврсне, али као и код различитих врста насилничког криминалитета, терористички акти највише угрожавају животе и здравље људи причињавајући велике материјалне штете (Цветановић, 2017: 6–7).

У вези с горе наведеним, можемо рећи да тероризам садржи елементе насиља, као и различити облици насилничког криминалитета, што представља значајну димензију у погледу њиховог односа. Интернационалност је веома значајна карактеристика како за тероризам тако и за насилнички криминалитет. Пошто тероризам има различите појавне облике, начин његовог извршења може бити исти као и код неких кривичних дјела насилничког криминалитета (убиство, отмица, оштећење туђе ствари и слично). Разлика терористичких аката од других кривичних дјела насилничког криминалитета огледа се у намјери, односно, циљевима који се желе постићи.

ОДНОС ТЕРОРИЗМА ПРЕМА ОРГАНИЗОВАНОМ КРИМИНАЛИТЕТУ

Много година прије него што је тероризам заузео мјесто на пиједесталу, организовани криминалитет је имао своје златно доба. Развијајући се огромном брзином, организовани криминалитет је ушао у сваку сферу савременог живота. То је постало „најпрофитабилније пословање”. Његова транснационалност и разноврсност су само неке од његових карактеристика које га чине златним рудником за многе криминалце (Станојоска, 2011: 724). Због

поменуте профитабилности, поједини аутори организовани криминалитет описују као „злочиначка предузећа” (Диуне, 1996: 53). Када говоримо о односу тероризма и организованог криминалитета, са сигурношћу можемо говорити о њиховим сличним карактеристикама, али и елементима који их несумњиво раздвајају и разликују. Однос организованог криминалитета и тероризма можемо посматрати на више начина. Оно од чега се свакако треба поћи када је у питању однос између ове двије негативне друштвене појаве јесте само поимање, односно, дефинисање садржине тероризма и организованог криминалитета. Уколико се посматра научно тумачење појмова тероризма и организованог криминалитета, јасно се види да код самог одређења појма организованог криминалитета у погледу квантитета има значајно мање дефиниција које ни у операционалном смислу нису дијаметрално различите. Чини се да је много лакше доћи до општеприхваћене дефиниције организованог криминалитета, која има и већу операционалну вриједност. У данашње вријеме, познато је неколико стотина употребљивих дефиниција и много већи број покушаја дефинисања тероризма, за разлику од организованог криминалитета. Такође, „многе од тих дефиниција тероризма се међусобно дијаметрално разликују. Дакле, не ради се о недостатку или немогућности дефинисања појма тероризма, него проблем одређивања тероризма лежи у његовој огромној политичкој употребној вриједности као појма, али и у политичким интересима, који су понекад јавно, а чешће тајно опречни” (Ракић, 2006: 745–746; Шикман, 2009b: 48–49). Посматрање тероризма и организованог криминалитета као облика криминалитета и облика угрожавања безбједности модерне државе условљено је измијењеним схватањима тероризма и организованог криминалитета услјед промијењених трендова, тенденција и кретања тероризма и организованог криминалитета у условима глобалних друштвених промјена које карактеришу друштвене и политичке односе у савременом свијету. Сходно томе, тероризам и организовани криминалитет првенствено добијају транснационални карактер, одликује их висок степен организованости и конспиративности те планско, смишљено, организовано и дуготрајно поступање. Поред тога, примјена различитих облика насиља карактерише и једну и другу појаву (Шикман, 2009a: 43). Даље, терористи и лица која учествују у транснационалном криминалу, приликом вршења своје криминалне активности примјењују савремене информационе технологије. Могућности информационих технологија не доприносе само лакшем вршењу терористичке или криминалне дјелатности већ доприносе и модернијем организовању терористичких и криминалних група, што се огледа и у новом приступу мрежног организовања терористичких и криминалних организација. У данашње вријеме, савремене, организоване криминалне или терористичке организације се удружују у криминалне или терористичке мреже, које карактерише велика флексибилност и мобилност. У оквиру својих организација, оне на располагању имају врхунске стручњаке. Поменуте карактеристике им омогућавају брзо дјеловање широм свијета (Selley, 2003: 303). Наиме, оне указују на извјесну повезаност и сличност тероризма са организованим криминалитетом. Пошто припрема и извођење

терористичких акција захтијева много новца и стабилне изворе финансирања, због тога терористичке организације прибјегавају разним формама организованог криминалитета како би дошле до финансијских средстава за своје терористичке акције. Дакле, оне предузимају оружана разбојништва у банкама, киднаповања због плаћања откупа, уцјене, изнуде и рекетирања, баве се и сивом економијом и прањем новца. Терористичке организације се баве продајом и куповином оружја на свјетском илегалном тржишту. Из тог разлога је важна контрола овог облика организованог криминалитета, јер путеви илегалне трговине оружја по правилу воде ка терористичким организацијама. Један од најстабилнијих извора финансирања терористичких организација је илегална трговина опојним дрогама. Због тога се веза између те две поменуте форме криминала назива *наркоштероризам* (Симоновић и Пена, 2010).

Наведени појам представља једну од ријечи која је заступљена у спољној и унутрашњој политици. Међутим, треба истаћи да, иако се ријеч често користи и служи као основа неколико одлука у политичким круговима, његова дефиниција је двосмислена по томе што има различит фокус и импликације у зависности од тога који је дио сложене ријечи наглашен. Концепт наркотероризма први пут је формулисао председник Перуа Белаунде Тери 1983. године за квалификовање терористичких напада на полицију. Криминалци који су се бавили трговином дрога, користили су терористичке методе како би утицали на политику земље. Наведена појава добила је пажњу јавности 1985. године, када је картел Меделин удружио снаге са терористичком групом и напао Врховни суд у Боготи (Колумбија) како би спријечио изручење неколико врхунских кокаинских босова Сједињеним Америчким Државама и том приликом је убијено једанаест судија. Тако, од почетка деведесетих година прошлог вијека, дефиниција *наркоштероризма* је проширена, што је довело до велике конфузије (Крстић, 2017: 219–220). Ема Бјорнехед истиче да је дефиниција *наркоштероризма* „скоро двојна по карактеру и нагласак је стављен на аспект дроге или пак тероризам, а ти аспекти се значајно могу разликовати”. Такође, она тврди да је то „проблематичан концепт”, дјелимично пошто то може подразумевати спајање два феномена и може се тврдити да ће то компликовати, а не олакшати дискусије о ова два концепта (Bjornehed, 2004: 306–307).

Илегалну трговину дрогом примјењују све терористичке организације. Путеви илегалне трговине дрога на велико и терористичких организација су веома испреплитани и често се спајају у истим криминалним организацијама и личностима. Праћењем и откривањем илегалних путева трговаца дроге, неријетко се долази и до главних финансијских извора међународног и унутрашњег тероризма. Пресјецањем илегалних путева дроге, умањује се финансијски доток новца терористичким организацијама. За илегалну трговину дроге и пребацивање терористичких средстава неријетко се користе исти логистички потенцијали, путеви, начини кријумчарења и ангажују исти кријумчари (Симоновић и Пена, 2010: 677). „Појму *наркоштероризам* се

често даје нов садржај. У извјештајима америчке администрације за откривање и спречавање илегалне трговине дроге (ДЕА) истиче се да је веза између илегалне трговине дрогом и међународног тероризма чвршћа него што се некад сматрало. Запажено је да терористи користе дрогу као оружје деstrukције против Запада. Пребацавање дроге на амерички континент нема само мотив остварење финансијских профита, већ и наношење штете америчкој популацији, уништење устаљеног система вриједности и америчког начина живота. Закључено је да дрога представља пријетњу националним интересима Америке и, у складу са тим, захтијева адекватан одговор полицијских снага и специјалних полицијских служби. У криминалистици се истиче да је веза између криминалних и терористичких организација, која се реализује у *наркоштероризму*, прво уочена у Колумбији” (Симоновић и Пена, 2010). Постоје и мишљења да поменута појава постоји и у Србији, гдје шиптарска наркомафија у сарадњи са српским наркодилерима примјењује исту стратегију (Симоновић, 2004: 661).

Значајан извор финансирања терористичких организација представља трговина људским бићима, као и организована проституција. Пошто терористичке организације исказују велико интересовање за набавку оружја за масовно уништење, у том контексту, присутна је илегална трговина нуклеарним материјалима, радиоактивним отпадом, хемијским и биолошким агенсима и другим опасним материјалима. Присутни су различити облици финансијских превара као што је прање новца, сива економија и друге финансијске малверзације путем којих терористичке организације обезбјеђују одређене изворе финансирања (Мијалковић, 2008: 42; Шикман, 2009b: 50). Однос тероризма и организованог криминалитета може бити функционалан и инструменталан. Функционалан однос постоји када се организовани криминалитет ставља у функцију тероризма, док инструменталан однос постоји када се терористичке групе баве организованим криминалитетом и, обрнуто, када организована криминална група предузима терористичке активности. Без обзира на чињеницу што се у одређеним ситуацијама исти субјекти баве и тероризмом и организованим криминалом, граница између ова два вида криминалних дјелатности, као и виности, умишљаја и кривичне одговорности извршилаца кривичних дјела, јасна је и недвосмислена (Мијалковић, 2008: 43).

На основу свега наведеног, јасно се види постојање велике повезаности између ове двије негативне друштвене појаве. Ипак, потребно је навести кључну разлику између њих. Поменута разлика се огледа у крајњим циљевима тероризма и организованог криминалитета. Дакле, „опште је познато да се терористичким актом желе остварити одређени политички циљеви. Лепеза политичких циљева који се желе остварити тероризмом је широк, и захтијева сагледавање са свих аспеката, који терористичком акту дају елемент политичности. Најчешће се ради о неусклађености политичких циљева и средстава за њихово остварење, што значи да се политички циљеви настоје остварити на недозвољен и друштвеним нормама неприхватљив начин”

(Шикман, 2009б: 51). Насупрот тероризму, основни циљ организованог криминалитета² има економску димензију, односно, остваривање и увећавање профита, богаћење и јачање економске моћи организваних криминалних група. Програмска платформа организованог криминалитета уопште, а самим тим и транснационалног организованог криминалитета претежно је усмјерена ка стварању профита, економског монопола и економске моћи, уз минималне ризике, као и накнадну легализацију стеченог профита, монопола и моћи. Ово су приоритетни циљеви организованог криминалитета те је организована криминална дјелатност усмјерена у том правцу, док су остали циљеви (на примјер, политичка моћ) споредни и пропратни ефекти организованог криминалитета (Амићић, 2013: 162). Наиме, криминална организација није идеолошког карактера и она се не оснива ради остваривања одређених политичких, националних, вјерских и сличних идеала, идеја и циљева. Ова особина представља основни дистинктивни фактор криминалне организације у односу на терористичку организацију, која је наглашено идеолошког карактера (било чисто идеолошког усмјерења, било национално-сепаратистичког) (Шкулић, 2010: 21). Међутим, евидентно је да организовани криминалитет, чијим актерима полазни и основни мотив представља материјална корист, а након њеног стицања он неминовно поприма обиљежја и политичке моћи, која у одређеним околностима може да се трансформише у тероризам или терор (Амићић, 2013: 163).

Осим размотреног аутентичног могућег модела трансформације организованог криминалитета у тероризам, регистровани су многи случајеви сарадње организваних криминалаца и терориста без преплитања њихових циљева и стратегија. Исто тако, треба имати у виду да тероризам као специфично насиље у политичке сврхе, истовремено представља специфичну криминалну дјелатност те да су корелативне везе између организваних криминалних група и терориста „бесконачне” (Мијалковски, 2010: 226), што у великој мјери отежава криминалистичко дјеловање.

ОДНОС ТЕРОРИЗМА ПРЕМА КОРУПЦИЈИ

Однос тероризма и корупције, јасно се може видјети кроз општеприхваћено поимање корупције. Наиме, корупција представља злоупотребу јавног положаја, јавног овлашћења ради остварења приватног профита, на рачун неког другог. „Она углавном подразумева злоупотребу јавне, друштвене или економске позиције, односно, стварног или претпостављеног утицаја заснованог на тој позицији с циљем да се за себе или другог противправно

² „Организовани криминал представља вршење кривичних дјела од стране организоване криминалне групе или њених припадника. Под организованом криминалном групом подразумева се група од три или више лица, која постоји одређено вријеме и дјелује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дјела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради стицања, посредно или непосредно, финансијске или друге користи” (Стојановић и Коларић, 2014).

стекне материјална или нека друга корист, политичка, статусна или економска предност” (Симоновић и Пена, 2010). Она се манифестује кроз различите форме, укључујући неколико елемената, као што су: подмићивање, проневјера, превара, изнуда, злоупотреба моћи, сукоб интереса, фаворизовање и непотизам као форма фаворизовања (United Nations, 2004: 10–16). Корупција се не јавља само у јавном, већ је она знатним дијелом заступљена и у приватном сектору. Заједничке карактеристике за корупцију у јавном и приватном сектору јесу поменуте форме кроз које се она остварује. (Шикман, 2009а: 38). Можемо са сигурношћу рећи да је ријеч о формама које користе терористичке организације у сврху постизања својих циљева.

Идентификација веза између корупције и тероризма има пресудни значај за борбу против тероризма. Могу се идентификовати четири главне врсте веза:

- Корупција и лоша управа отежавају способност земаља да се боре против тероризма;
- Корупција олакшава међународне терористичке нападе;
- Корупција помаже прекограничном финансирању тероризма;
- Корупција и финансирање тероризма дијеле методе за скривање новца (OECD, 2017: 1).

Јасно се види да је корупција у многим сегментима повезана с тероризмом. У државној администрацији и појединим областима друштвеног живота корупција представља и круцијалну везивну нит са организованим криминалитетом и тероризмом. Наиме, искуства из праксе показују да је спрега између носилаца власти и носилаца организованог криминалитета у многим земљама израженија, садржајнија и укоријењенија од, на примјер, спреге између носилаца власти и носилаца тероризма. Дакле, у свијету преовлађују државе у којима функционише организовани криминалитет, али не и тероризам (Мијалковски, 2004: 50–51). Ове чињенице нам указују да је корупција више наслоњена на организовани криминалитет него на тероризам.

Дакле, стотине милијарди долара стечених од стране транснационалних криминалаца, терориста и побуњеника кроз глобалну илегалну трговину дрогом, људима, оружјем и остале криминалне активности често улазе у легалну економију уз помоћ корумпираних фацитатора: банкара, адвоката, агената за некретнине, као и државних службеника. Новац пролази кроз банке, службе платног промета, подземно банкарство, трговину засновану на прању новца и, одскора, трговину криптовалутама (Transparency International, 2018: 7). У вези с тим, терористичке организације вјешто користе државне службенике који су склони корумпирању и који су повезани са носиоцима истовјетних или сличних дјелатности изван матичне земље. Такође, терористи користе и службенике неких организација из приватног сектора да би остварили своје циљеве. Наиме, терористи приликом самог трансфера новца успјешно користе службенике неке финансијске инсти-

туције (банке, брокерске фирме, осигуравајућег предузећа), ради ометања препрека у њиховом финансирању. Удруживање тероризма и корупције огледа се у дубоко и трајно успостављеним везама. Високо корумпирана друштва дају мало прилике за закониту друштвену реакцију усмјерену према овим појавама (Шикман, 2009а: 52).

Корупција олакшава криминал и тероризам јер она уништава управљање, економију, здравство, друштвени поредак и одрживи развој у свим регионима свијета. Недржавни субјекти, као што су криминалци и терористи, намјерно продиру у државу, често утичу на законодавна тијела у циљу доношења закона у њихову корист. Они, дакле, делегитимирају државне институције, олакшавајући успон паралелних структура које изазивају државне снаге. Корумпирана лица, путем својих положаја, допуштају незаконитим субјектима да раде и генеришу финансијску корист (Transparency International, 2018: 5).

Тако су међународни представници у бившим југословенским државама затварали очи пред растућим вехабизмом, иако су били добро информисани о стварном стању на терену. Они су своје присуство на тлу бивших југословенских држава доживљавали као „рајску мисију” те се нису превише обазирали на долазак страних муслимана. Дакле, у неким случајевима је та незаинтересованост била повезана са корупцијом, у другом са страхом и у трећим са несавјесним вршењем службене дужности. Претпостављамо да је у неким случајевима била наредба са врха (политичка одлука). Сам начин доласка муцахедина, а касније експанзије вехабијског покрета на тлу Босне и Херцеговине и Косова, као и дјеловање добротворних организација, потврђује ове чињенице. Прије њиховог доласка на тло бивших југословенских држава, страни представници који су дошли да помогну и стабилизују стање због оружаних сукоба, под окриљем мира су добијали извјесне привилегије, коруптивним поступањем и вршењем различитих злоупотреба (вишемилионске проневјере у вези са приватизацијом и буџетским одступањима). Пошто су на такав начин стицали велику корист (уживајући у „рајској мисији”), међународни представници у таквом амбијенту нису посветили пажњу доласку страних муслимана и експанзији вехабизма на тлу бивших југословенских држава. Сама та незаинтересованост, као и пропуштање вршења службене дужности у погледу спречавања такве појаве, значајан је пут који указује и води ка корупцији. Војне обавјештајне службе из Пакистана, Египта, Уједињених Арапских Емирата су уграђиване у војне одреде (на примјер, *СФОР*, *КФОР* и слично) који су под патронатом *НАТО*-а, које су на тлу бивше Југославије имале задатак да гарантују стабилност (Deliso 2007: 52–53). На основу тога, може се видјети и велика улога међународне заједнице у настанку поменутог стања. Ипак, континенти из исламских држава који су се нашли у поменутиим војним одредима радили су и неке друге ствари осим чувања мира. Они су подржавали долазак муцахедина и експанзују вехабизма. На примјер, важне детаље о исламској субверзији на Косову произашле су из свједочења бившег службеника за безбједност Организације за европ-

ску безбједност и сарадњу (ОЕБС) Томаса Гамбила, бившег маринца који је био спреман говорити о томе. Он је радио на Косову од октобра 1999. године до маја 2004. године, а његов уговор са ОЕБС-ом није продужен због све веће пријетње радикалног ислама, односно, због његове жеље да укаже на постојање проблема, ког су власти ОЕБС-а у сарадњи са властима УНМИК-а (Привремена административна мисија Уједињених нација на Косову) хтјели да сакрију под тепих (Deliso 2007: 53). На основу свега наведеног, можемо закључити да је однос између тероризма и корупције вишеструк. Оно што представља велики проблем друштва, а који произлази из њиховог односа, јесте тај да корупција поткопава интегритет борбене спремности супротстављања тероризму и, самим тим, отежава криминалистичко-стратешки приступ у тој области.

ЗАКЉУЧАК

На основу свега наведеног, јасно се види однос и повезаност тероризма са насилничким криминалитетом, организованим криминалитетом и корупцијом. Видјели смо да постоји одређена веза између тероризма и насилничког криминалитета која се манифестује кроз њихово везивно ткиво, а то је насиље. Дакле, уколико се сагледа структура тероризма, јасно се види да је један од његових основних елемената насиље. Међутим, овдје постоји извјесна разлика, гдје се терористички акти разликују од других дјела насилничког криминалитета у својој намјери и циљевима који се желе постићи.

Када је у питању однос између тероризма и организованог криминалитета, јасно је видљиво да се они одликују високим степеном организованости и конспиративности те планским, смишљеним, организованим и дуготрајним поступањем. Кључ њиховог односа манифестује се у чињеници да се тероризам најчешће ослања на организовани криминалитет у циљу прибављања финансијских средстава пошто терористичке активности захтијевају велику количину новца и стабилне изворе финансирања. Поред њихове повезаности, постоји и кључна разлика између њих, која се огледа у крајњем циљу. Наиме, јасно се види да се терористичким актом желе остварити одређени политички циљеви који могу бити различити, док организовани криминалитет има економску димензију и његов циљ је остваривање и увећавање профита, богаћење и јачање економске моћи организованих криминалних група. Посебну пажњу привлачи однос између тероризма и корупције. Наиме, њихов однос се најчешће остварује на тај начин што терористичке организације користе услуге корумпираних субјеката (банкара, адвоката, агената за некретнине, као и државних службеника) у сврху постизања својих циљева. Видјели смо да је њихова веза посебно изражена у зони финансирања тероризма, гдје корумпирани службеници омогућавају терористима улазак њиховог новца у легитимну економију. Исто тако, јасно се види да корупција поткопава интегритет борбене спремности супротста-

вљања тероризму, гдје се на тај начин у великој мјери отежава криминалистичко-стратешки приступ у погледу борбе против наведених појава.

У вези с наведеним, тероризам, насилнички криминалитет, организовани криминалитет и корупција у појединим сегментима имају значајне сличности и разлике, а њихова симбиоза даје нову димензију њиховој снази и опасности коју проузрокују, што привлачи посебну пажњу кривичних наука, између осталог, и криминалистике. Њихов однос и заједничка снага коју они испољавају умногоме отежава проналаску квалитетног криминалистичког приступа у погледу њиховог спречавања, откривања, расвјетљавања и доказивања.

ЛИТЕРАТУРА

- Амиџић, Г. (2017). *Повезаносћ орјанизованој криминала и шероризма као ѿрејња безбедносћи Босне и Херцеѿовине*. Бања Лука: НИГД Енигматика Бања Лука.
- Bjornehed, E. (2004). *Narco-Terrorism: The Merger of the War on Drugs and the War on Terror*, *Global Crime*, 6(3–4), 306–307.
- Deliso, C. (2007). *The Coming Balkan Caliphate: The Threat of Radical Islam to Europe and the West*. London: Praeger Security International.
- Duyne, V. P. (1996). *Definitions of Organised Crime from other countries*. The Netherlands. Преузето 17. 8. 2021. <http://www.organized-crime.de/organizedcrime-definitions.htm#duy>.
- Игњатовић, Ђ. (2011). Појам и етиологија насилничког криминалитета. *Crimen (II)*, (2), 181–182.
- Jenkins, B. (1974). *Kidnapping and Terrorism*. Santa Monica: The Rand Corporation.
- Крстић, М. (2017). Наркотероризам: трговина дрогом као вид финансирања терористичких активности. *Кулѿура ѿлиса*, XIV(34), 219–220.
- Марковић, И. (2007). *Основи криминолоѿије*. Бања Лука: Правни факултет.
- Мијалковић, С. (2008). Дихотомија организованог криминала и тероризма из угла националне безбедности. *Ревѿја за безбедносћ – сѿручни часоѿис о коруѿцији и орјанизованом криминалу*, 12, 39–45.
- Мијалковски, М. (2004). *Тероризам*. Београд: Факултет цивилне одбране.
- Мијалковски, М. (2010). *Тероризам и орјанизовани криминал*. Београд: Факултет безбедности.
- OECD (2017). *Terrorism, Corruption and Criminal Exploitation of Natural Resources*, Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development. Преузето 14. 12. 2021. <https://www.oecd.org/investment/Terrorism-corruption-criminal-exploitation-natural-resources-2017.pdf>.
- Ракић, М. (2006). Аспекти диференцијације појмова тероризам и организовани криминалитет. *Безбједносћ, ѿолиција, ѿрађани*, 2, 745–746.

- Shelley, L. (2003). Organized Crime, Terrorism and Cybercrime, *Security Sector Reform: Institutions, Society and Good Governance*, 303–312. Преузето 17. 8. 2021. https://www.crime-research.org/library/Terrorism_Cybercrime.pdf.
- Симоновић, Б. (2004). *Криминалистика*. Крагујевац: Правни факултет.
- Симоновић, Б. и Пена, У. (2010). *Криминалистика*. Источно Сарајево: Правни факултет.
- Станојоска, А. (2011). The Connection Between Terrorism and Organized Crime: Narcoterrorism and The Other Hybrids, *Суйројсјављање ѡероризму – међународни сјандарди и јравна рејулајива*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Стојановић, З. и Коларић, Д. (2014). *Кривичнојравно сузбијање орјанизованој криминалијейја, ѡероризма и корујције*. Београд: Правни факултет.
- Теофиловић, Б. Теофиловић, Т. и Теофиловић, Н. (2016). Спрега тероризма и орјанизованог криминала као безбедносни ризик. *Правне јеме*, 4(8), 171–181.
- Transparency International, Deutschland, Die Koalition gegen Korruption, (2018). *Terrorism and International Crime-Corruption as the Enabler*. Berlin: Creative Commons. Преузето 14. 12. 2021. <https://www.transparency.de/publikationen/detail/article/terrorism-and-international-crime-corruption-as-the-enabler/>.
- United Nations, UN (2004). *The Global Programme Against Corruption*, Viena: United Nations. Преузето 14. 12. 2021. https://www.unodc.org/documents/corruption/Toolkit_ed2.pdf.
- Цветановић, И. (2017). *Однос ѡероризма и орјанизованој криминалијейја*. Ниш: Правни факултет.
- Шикман, М. (2009). *Тероризам*. Бања Лука: Факултет за безбједност и заштиту.
- Шикман, М. (2009). *Савремене мейоде суйројсјављања орјанизованом криминалијейју – кривични, јроцесни и криминалисијички асијект*. Крагујевац: Правни факултет.
- Шкулић, М. (2010). Тероризам и терористичке организације. IX тематски Међународни научни скуп, *Тероризам и људске слободе*, (21–31). Београд: Удружење за међународно кривично право.

Рад примљен: 2. 12. 2021.

Рад прихваћен: 27. 12. 2021.

ПИТАЊЕ КОНТРОЛЕ ЦИВИЛНЕ ОБАВЈЕШТАЈНЕ СЛУЖБЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Оригинални научни рад

DOI: 10.5937/zurbezkrim2102023C	COBISS.RS-ID 135109633	УДК 341.456:343.958]:351.746.2(497.6)

Предраг Ђеранић¹

Факултет безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци

Душко Башкало

Факултет безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци

Апстракт: Обавјештајне и службе безбједности су користан државни апарат. У свакој земљи сматра се да су посебно значајне. Могу да помогну заштити и развоју друштвених односа, али исто тако да буду и препрека демократском развоју друштва. Предмет истраживања је начин њихове друштвене контроле, које, ако није на адекватан начин ријешено, службе умјесто да буду у функцији друштва, могу бити стављене у функцију интереса моћних појединаца и група, потпуно на супрот своје законом предвиђене улоге. Питање контроле обавјештајне службе у свакој земљи је веома значајно за развој демократских односа. У подијељеном друштву какво је босанскохерцеговачко, оно има димензију више због и даље присутних етничких тензија и неусаглашености политичких елита по многим питањима, од којих је најважније тумачење Дејтонског споразума. У раду се приказује развој цивилних обавјештајних служби у БиХ и начин њихове друштвене контроле од дисолуције СФРЈ до данас. Да ли је она постојала само декларативно или су законска рјешења спровођена у пракси? Циљ рада је доћи до одговора на наведена питања.

Кључне ријечи: друштво, обавјештајна служба, контрола, парламент, влада, судски органи.

УВОД

За Службу државне безбједности Босне и Херцеговине важила је одредница – „ударна песница Партије”. То су најчешће истицали у самој „Партији”, односно, органима Савеза комуниста БиХ (СК БиХ). Наведена кованица највише говори о идеолошком карактеру обавјештајно-безбједносне организације која је радила за потребе власти у БиХ, сарађивала са „Са-

¹ Аутор за кореспонденцију: др Предраг Ђеранић, декан Факултета безбједносних наука, Универзитет у Бањој Луци. Имејл: predrag.ceranic@fbn.unibl.org

везном службом”, односно, остваривала своју функцију на основу Закона о основама система државне безбједности²: „Послове државне безбједности у Федерацији обављају Савезни секретаријат за унутрашње послове и други савезни органи управе кад је то посебно одређено, а у републикама и аутономним покрајинама – републички, односно, покрајински органи надлежни за унутрашње послове” (Закон о основама система државне безбједности, Службени лист СФРЈ, бр. 15/84, чл. 9).

Законом је дефинисана „основа система заштите уставом СФРЈ утврђеног поретка (државна безбједност)” што је требало да буде „основа дјелатности службе државне безбједности која је неопходна за остваривање одговорности савезних органа и усклађивање органа који обављају послове државне безбједности” (Закон о основама система државне безбједности, Службени лист СФРЈ, бр. 15/84, чл. 1). Послове контроле обављала је Комисија за контролу службе државне безбједности, а предсједника и чланове Комисије именовала је Скупштина СФРЈ и била је дужна да најмање једном годишње о свом раду извјештава Скупштину СФРЈ (Закон о основама система државне безбједности, Службени лист СФРЈ, бр. 15/84, чл. 17). У пракси, контролу над Службом државне безбједности БиХ (СДБ БиХ) обављао је Савез комуниста БиХ, односно „Партија”, до мјере да се примјена метода СДБ према члану СК БиХ морала претходно верификовати у органима СК. Очекивано је да је то била пракса и у другим републикама.

Након побједи на изборима 1990. године у БиХ националне странке преузимају кључне полуге власти па тако и Службу државне безбједности. СДБ БиХ и даље функционише као дио Републичког секретаријата за унутрашње послове. До почетка рата СДБ БиХ функционисаће формално у уставно-правном оквиру какав је био и у доба СФРЈ. СДБ БиХ као јединствена служба безбједности престала је да постоји већ са првим оружаном сукобима у марту 1992. године а њени припадници су се сврставали уз националне покрете по основу националне припадности.

Предмет рада је развој обавјештајне службе у Босни и Херцеговини, а посебан фокус биће питање њене контроле. Од дисолуције СФРЈ па до дејтонске БиХ, обавјештајна служба пролазила је кроз различите фазе. Током ратних дешавања у БиХ су постојале три, након рата двије, а потом једна, заједничка обавјештајна служба. Како се развијало питање контроле, да ли је контрола одражавала потребу друштва да надзире овај свој важан сегмент?

СЛУЖБЕ БЕЗБЈЕДНОСТИ У РАТНОМ И ПОРАТНОМ ПЕРИОДУ

Након проглашења независности и избијања ратних сукоба, на простору Босне и Херцеговине развили су се паралелни обавјештајни системи:

² Закон је објављен у Службеном листу СФРЈ, број 15/84 а ступио је на снагу 7. априла 1984. године.

- на простору под контролом власти у Сарајеву, односно, Армије Босне и Херцеговине, наставила је дјеловати СДБ као дио Министарства унутрашњих послова. У оквиру Армије БиХ формирају се обавјештајни и безбједносни органи;
- на територији под контролом Српске Републике Босне и Херцеговине (касније Републике Српске) у склопу Министарства унутрашњих послова дјеловала је Служба националне безбједности (СНБ). Крајем 1993. промијенила је назив у Ресор државне безбједности (пресликана је организација РДБ Србије)³ док су у оквиру Војске Републике Српске дјеловали војни обавјештајни и безбједносни органи;
- на подручју Хрватске заједнице Херцег-Босне, касније Хрватске Републике Херцег-Босне, развијао се и дјеловао самосталан обавјештајно-безбједносни систем по узору на Републику Хрватску и њена искуства, а чинили су га Служба националне сигурности (СНС) Министарства унутрашњих послова и Сигурносно-информативна служба (СИС) као војна служба (Ђеранић, 2008).

Дејтонским мировним споразумом функција безбједности остала је на ентитетском нивоу, укључујући полицијске структуре али и обавјештајне службе. Реформи обавјештајног сектора приступљено је 2004. године. До 2002. године у БиХ су функционисале три националне службе безбједности: Агенција за истраживање и документацију (АИД), Ресор државне безбједности Републике Српске (РДБ РС), служба која се накнадно трансформисала у Обавјештајно-безбједносну службу Републике Српске (ОБС РС) и Служба националне сигурности (СНС). У свакој од наведених запошљавани су углавном припадници једне нације, зависно да ли је ријеч о АИД-у (Бошњаци)⁴ или СНС-у⁵ (Хрвати), РДБ-у, односно, ОБС-у (Срби). Службе су дјеловале као

³ Законом о унутрашњим пословима, који је донијела Народна скупштина српског народа у БиХ на сједници од 28. 2. 1992. г. „уређује се јединствена служба јавне безбједности, уређује и организује служба националне безбједности у оквиру права и дужности Српске Републике Босне и Херцеговине”. (Службени гласник Републике Српске, бр. 4/92). У члану 18 речено је да „послове и задатке националне безбједности врши Министарство” те да „за вршење послова и задатака националне безбједности у Министарству остаје Служба националне безбједности као посебно организована служба” (стр. 76). Служба националне безбједности врши послове и задатке заштите уставног уређења и у том циљу прикупља податке и обавјештења како би спријечила „угрожавање уставног уређења и безбједности земље, и у вези с тим предузима потребне мјере и радње у складу са законом и прописима донесеним на основу закона” (стр. 76). Службом руководи подсекретар у Министарству, односно, руководилац Службе националне безбједности, а њена унутрашња организација утврђује и програме рада Службе националне безбједности, што је наставак начина рада из доба социјализма. Припадници службе имају и полицијска овлаштења.

⁴ По завршетку рата, у јануару 1996. године, одлуком предсједника БиХ Алије Изетбеговића, СДБ БиХ како се званично звала бошњачка обавјештајна служба у Сарајеву, издвојена је из састава МУП-а и формирана као Агенција за истраживање и документацију (АИД). Припадници АИД-а овом реформом губе полицијска овлаштења, а кључни посао био им је документовање ратних злочина.

⁵ Паралелно са АИД-ом дјеловала је СНС, као обавјештајна служба хрватског народа у БиХ, са сједиштем у Мостару.

националне службе конститутивних народа, а одвојено су издвајана и буџетска средства (Ђеранић, 2008).

Под утицајем међународне заједнице, 2002. године Законом о Обавјештајно-сигурносној служби Федерације Босне и Херцеговине (Службене новине Федерације БиХ, бр. 23/02) АИД и СНС уједињени су у једну обавјештајно-сигурносну службу (ФОСС) те од тада у Босни и Херцеговини дјелују двије ентитетске службе. У Републици Српској РДБ функционише у саставу МУП-а све до јуна 1998. године када је донесен Закон о Обавјештајно-безбједносној служби Републике Српске (Службени гласник Републике Српске бр. 21/98). Законом се конституише ОБС као „посебан републички орган за обавјештајни и контраобавјештајни рад у циљу заштите уставног уређења и безбједности Републике Српске” (Закон о Обавјештајно-безбједносној служби РС, Службени гласник РС бр. 21/98).

Ентитетски обавјештајни системи престали су да постоје након што су оба дома Парламентарне скупштине БиХ марта 2004. године донијела *Закон о Обавјештајно-безбједносној агенцији Босне и Херцеговине* (Службени гласник БиХ, бр. 12/04). Овим законом су ентитетске обавјештајне службе, Федерална обавјештајно-сигурносна служба (ФОСС) и Обавјештајно-безбједносна служба Републике Српске (ОБС) уједињене у једну обавјештајну службу. По Закону, Обавјештајна агенција БиХ је одговорна за прикупљање обавјештајних података у вези са пријетњама по безбједност Босне и Херцеговине, како унутар тако и ван Босне и Херцеговине, њихово анализирање и преношење овлашћеним функционерима, као и за прикупљање, анализирање и преношење обавјештајних података с циљем пружања помоћи овлашћеним службеним лицима како је дефинисано законима о кривичном поступку у Босни и Херцеговини те осталим надлежним тијелима у Босни и Херцеговини када је то потребно ради сузбијања пријетњи по безбједност Босне и Херцеговине (Закон о Обавјештајно-безбједносној агенцији БиХ, Службени гласник БиХ, бр. 12/04).

Поред питања безбједности, Агенција треба да се бави и глобалним пријетњама, као што су: тероризам, укључујући међународни тероризам, шпијунажа усмјерена против БиХ, саботажа усмјерена против виталне националне инфраструктуре, организовани криминал као што су трговина људима, дрогом, оружјем и незаконитом међународном производњом оружја за масовно уништење или њихових компоненти као и материјала и уређаја који су потребни за њихову производњу. Агенцију интересују и радње кажњиве по међународном хуманитарном праву и дјела организованог насиља или застрашивања националних или вјерских група у БиХ. Дјелокруг рада Агенције, дакле, доста је опсежан и широк и дјелимично се преклапа са дјеловањем класичне полиције, а у избору кључних људи Агенције уведен је институт јавног конкурса, што је новина, па чак и неубичајена пракса у обавјештајним службама (Ђеранић, 2011: 129).

Предсједништво Босне и Херцеговине одобрава годишњу платформу обавјештајне политике. Платформу обавјештајне политике припрема Савјет

министара, а усваја је Парламентарна скупштина БиХ. Платформа садржи опште смјернице за рад Агенције у складу са међународним стандардима.

ПИТАЊЕ КОНТРОЛЕ

Када говоримо о контроли и надзору у систему безбједности једне државе, он је вишеструко значајан. Контролу треба да посматрамо широко, присутна је и веома важна у свим друштвеним сферама: привреди, енергетици, саобраћају, здравству, финансијама... Контрола рада Обавјештајно-безбједносне службе Републике Српске заснивала се на члану 20 Закона о Обавјештајно-безбједносној служби Републике Српске по којем се „за контролу законитости рада Службе образује Комисија за праћење и контролу рада Обавјештајно-безбједносне службе Републике Српске од три члана”. За Комисију се, даље, наводи да је образује Народна скупштина Републике Српске и то на приједлог председника Републике. За Скупштину се бирају лица „у складу са безбједносним стандардима”, а директор је Комисији дужан пружати информације и подносити извјештај о раду најмање једном годишње „на начин који омогућава увид у законитост рада Службе и обезбјеђује тајност података”. Председник Републике, сходно слову закона, даје смјернице за спровођење утврђене политике у питањима значајним за заштиту уставног уређења и безбједности, очување интегритета и територијалног суверенитета, политичке независности и међународног субјективитета Републике” (Закон о Обавјештајно-безбједносној служби РС, Службени гласник Републике Српске, бр. 21/98, чл. 21).

Контрола рада Федералне обавјештајно-сигурносне службе БиХ заснивала се на Закону Обавјештајно-сигурносне службе Федерације БиХ. По слову Закона, председник Федерације и потпредседник Федерације формираће Стално радно тијело ради координисања и усмјеравања обавјештајне и контраобавјештајне политике Федерације. Чланови Сталног радног тијела су: председавајући домова Парламента Федерације, председник и потпредседник Федерације, премијер и замјеник премијера Владе (Закон о Обавјештајно-сигурносној служби Федерације БиХ, Службене новине Федерације БиХ, бр. 23/02, чл. 29).

Како смо већ навели, Обавјештајно-безбједносна агенција БиХ настала је тако што је Парламентарна скупштина БиХ 2004. године донијела Закон о Обавјештајно-безбједносној агенцији БиХ. Ова агенција настала је захваљујући утицају међународне заједнице, али и сагласности тадашњих представника сва три конститутивна народа. Иако је Република Српска на основу устава имала право на обавјештајну службу, представници тадашње власти били су сагласни да се формира заједничка обавјештајна агенција.

Први инострани медијатор којег је Канцеларија високог представника (ОХР) ангажовала да изврши реформу обавјештајног сектора био је мађарски дипломата Калман Кочиш, некадашњи шеф мађарске обавјештајне

службе. Кочиш је направио концепт по којем двије ентитетске обавјештајне службе настављају да функционишу, а на нивоу Босне и Херцеговине било је замишљено да се формира тијело од 40 људи, које би било заједничко, односно, својеврсни савезни орган са одређеним овлашћењима. Кочиш је поштовао уставне ингеренције које има Република Српска, али је убрзо, управо због концепта заједничке обавјештајне службе који је пропагирао, био прозиван у таблоидима и порталима због афера у којима је наводно умијешан док је још радио у Мађарској. Убрзо је смијењен са функције коју је у ОХР-у обављао. На његово мјесто постављен је Словенац Драго Ферш који је ту службу изградио на начин који је одговарао политичком Сарајеву. Међутим, направљен је пропуст, у смислу Кочишеве „оставштине”, па и сада, у важећем Закону о Обавјештајно-безбједносној агенцији БиХ, у члану 3, стоји да унутрашња организација Обавјештајне агенције мора пратити уставну структуру земље, што би значило да у БиХ постоје двије ентитетске службе и једна заједничка.

Тако се догодило да су се, умјесто на равноправним основама и сходно Закону о Обавјештајно-безбједносној агенцији БиХ који каже да ће унутрашња структура ове службе (или агенције) пратити уставно уређење БиХ, ствари одвијале другачије. Умјесто формирања двију канцеларија (за Републику Српску и за Федерацију БиХ), формиране су четири канцеларије које прелазе међуентитетске линије. Умјесто фузије у агенцију која би задржала структуру сходно уставном уређењу БиХ, догодило се да је Федерална обавјештајно-сигурносна служба (ФОСС) једноставно „прогутала” Обавјештајно-безбједносну службу Републике Српске (ОБС). Она је једноставно ишчезла. То ће овој агенцији, али и друштву, донијети дугорочне проблеме.

Подређеност српских кадрова за резултат је имала да су главна мета рада Обавјештајне агенције биле институције Српске, а најважнија мета били су они који су се за интерес Српске највише залагали. Први „опипљиви” резултат наведеног дјеловања Обавјештајне агенције био је стављање предсједника Српске, тада Милорада Додика, на тзв. „црну листу” САД због исконструисаних оптужби да нарушава Дејтонски мировни споразум. Међутим, није Додик једини политичар којим се Обавјештајна агенција бави. И друге личности из политичког и јавног живота, односно, сви који се сматрају опонентима политике која се креира у политичком Сарајеву, постали су мета Обавјештајне агенције. Обавјештајна агенција те личности тајно прати, снима разговоре, преко пробраних новинара и медија пласира своје информације и дезинформације, али и информише западне амбасаде о њима.

Законом о Обавјештајној агенцији одређен је начин управљања Агенцијом, као и облици њене контроле. Тако је предсједавајући Савјета министара искључиво одговоран за надзор и усмјеравање рада Агенције, као и за обезбјеђење законитости у обављању рада. То подразумијева давање општих смјерница Агенцији за извршавање задатака који се убрајају у дјелокруг дужности Агенције (Ђеранић, 2011: 130).

Како би предсједавајући Савјета министара могао пратити и вршити координацију безбједносно-обавјештајних питања, он формира Извршни обавјештајни одбор. Одбор чине предсједавајући Савјета министара, његова два замјеника или два министра из Савјета министара гдје се води рачуна о заступљености сва три конститутивна народа. Обавјештајно-безбједносна савјетодавна служба (ОБСС) јесте стручни орган који дјелује у својству секретаријата Извршног одбора (Закон о Обавјештајно-безбједносној агенцији БиХ, Службени гласник БиХ, бр. 12/04, чл. 15). На тај начин је регулисана контрола Обавјештајне агенције од извршне власти. Она се уједно и назива управљачким видом контроле.

Други облик контроле, односно, надзора над Агенцијом, јесте надзор од законодавне власти. Оличена је у Заједничкој безбједносно-обавјештајној комисији за надзор над радом Обавјештајно-безбједносно агенције, а конституисана је сходно члану 18 Закона о Обавјештајно-безбједносној агенцији БиХ који налаже да Представнички дом и Дом народа Парламентарне скупштине БиХ заједнички оснивају Безбједносно-обавјештајну комисију за надзор над Агенцијом.⁶ Комисију чини 12 чланова, по шест из сваког дома.

У складу са законом, Заједничка обавјештајно-безбједносна комисија надлежна је да:

- врши надзор над законитошћу рада Агенције;
- одржава расправе о именовану генералног директора и замјеника генералног директора Агенције и даје мишљење о том именовану;
- разматра извјештај генералног директора о раду и трошковима Агенције те посебно анализира начин трошења буџетских средстава;
- разматра извјештај главног инспектора;
- затражи од запослених у Агенцији да, путем предсједавајућег, осигурају стручне савјете када је потребно у циљу вршења функције надзора;
- даје мишљење о детаљном приједлогу буџета Агенције;
- проводи истрагу о раду Агенције (Закон о Обавјештајно-безбједносној агенцији БиХ, Службени гласник БиХ, бр. 12/04, чл. 19).

Комисија је бројна, рекли бисмо, и прекобројна. Превише људи долази у додир с документима повјерљивог значаја. Иако се предсједник бира из реда опозиционих странака, његова улога у доношењу одлука Комисије је маргинална.

На основу Закона о Обавјештајно-безбједносној агенцији Савјет министара је надлежан да припрема годишњу платформу о безбједносно-оба-

⁶ Ступањем на снагу Закона о измјенама и допунама закона о Обавјештајно-безбједносној агенцији БиХ Комисија за надзор над радом ОБА БиХ, промијењен је назив у Заједничка безбједносно-обавјештајна комисија за надзор над радом Обавјештајно-безбједносно агенције БиХ (Закон о измјенама и допунама закона о Обавјештајно-безбједносној агенцији БиХ од 29. 1. 2009. године).

вјештајној политици, која садржи опште смјернице за рад Агенције у складу са међународним стандардима. Постоје и друге ингеренције Савјета министара, али ова је најважнија у смислу давања политичких смјерница за рад Агенције.

У систему безбједности, рад судова и тужилаштва представља значајан сегмент, јер судови и тужилаштво имају кључну улогу у сузбијању свих видова криминалитета. Уједно, органи правосуђа имају контролну улогу, они треба да обезбиједу начело законитости у раду подсистема безбједности и да заштите грађане од злоупотребе система безбједности. „У области обавјештајно-безбједносних послова, судска власт има изузетно важну контролну улогу у заштити људских права од незаконитог рада служби безбједности” (Драгишић, 2007: 160).

Закон о Обавјештајно-безбједносној агенцији БиХ у неколико чланова дефинише контролну улогу судских органа. У члану 77 наведено је да се праћење на мјестима које немају јавни карактер, праћење комуникација путем телекомуникацијских и других електронских уређаја, као и претрес имовине без пристанка власника или особе која привремено заузима ту имовину, може вршити само у случајевима за које је добијено претходно овлашћење од предсједника Суда БиХ или судије Суда БиХ којег је одредио предсједник Суда Босне и Херцеговине (Закон о Обавјештајно-безбједносној агенцији БиХ, Службени гласник БиХ, бр. 12/04). Суд Босне и Херцеговине има двоструку улогу: он је дио система безбједности и истовремено има контролну улогу у том систему. Суд БиХ рад Агенције контролише и кроз вођење парничних поступака у радним споровима.

Иако је Законом јасно дефинисано како и који органи врше контролу Обавјештајно-безбједносне агенције БиХ, они нису остварили своју законом предвиђену улогу. Афере везане за Обавјештајну агенцију смјењивале су се једна за другом. Стиче се утисак да је Агенција постала моћно оружје у рукама појединаца и интересних група.

У медијима је прилично експлоатисана афера Ушће (Вучетић, М. (2017, 11. јануар). Показала је сву немоћ и несналажење контролних органа. Наиме, у медијима је објављен аутентичан документ Обавјештајне агенције. Једни (углавном медији из Републике Српске) тврдили су да је то доказ да се Агенција бави званичницима Србије, док је медијски поглед из Федерације све приказао као напад на Обавјештајну агенцију, која је у функцији заштите државе. Медији из Србије углавном су на аферу гледали очима колега из Српске. Комисија надлежна за надзор над Обавјештајно-безбједносно агенцијом утврдила је да није било прислушкивања званичника Србије и БиХ (Новинска агенција Фена, 2018, 4. септембар). Наведена афера за посљедицу није имала само медијску поларизацију, већ и поларизацију на политичкој основи између Федерације БиХ и Републике Српске, али је политичка поларизација била евидентна и унутар ентитета.

Објава пресретнутог телефонског разговора између директора Републичког центра за истраживање ратних злочина, Милорада Којића, са пред-

сједником Борачке организације Миломиром Савчићем и његовим браћом Миодрагом Стојановићем, из децембра 2019. године створила је утисак да се значајан број званичника Српске налази под третманом Обавјештајно-безбједносне агенције, и да је иста у функцији лидера СДА, Бакира Изетбеговића.

Наведени случајеви су само дио широке лезе примјера употребе и злоупотребе Агенције. И увијек се дешава исто. Медији укажу на злоупотребу и о томе се говори наредних седам дана, контролни органи се не огласе или то чине веома штуро, неадекватно улози коју им је друштво дало. Убрзо случај буде дневнополитичким догађањима потиснут на маргину.

Изузетак је био случај „Диплома” који је куриозитет и за босанскохерцеговачке обавјештајно-безбједносне прилике. Након што су инспекцијски органи Осману Мехмедагићу, директору Обавјештајно-безбједносне агенције, поништили диплому о стицању звања дипломирани економиста на Универзитету за пословне студије у Бањој Луци, он је убрзо доставио другу – диплому Америчког универзитета у БиХ (РПРС, 2020, 4. јул).

Управо та друга биће предмет посебне тужилачке истраге Тужилаштва БиХ, током које је Мехмедагић притворен, а у његовим стамбеним просторијама полиција је по налогу Тужилаштва БиХ извршила претрес. Директор и власник Америчког универзитета Денис Прцић у притвору је провео знатно дуже времена од свог најпознатијег „дипломца”. Након изласка из притвора, Мехмедагић је наставио да обавља посао директора Обавјештајне агенције. Против директора Агенције Тужилаштво БиХ је отварало и друге истраге, али је Суд БиХ одбијао да потврди мјеру притвора.

У низу земаља присутна је контрола система безбједности од основна три стуба власти, односно, можемо да говоримо о три модела контроле обавјештајног сектора у БиХ: парламентарни модел контроле, модел контроле од извршне власти и модел контроле од судске власти, односно, контрола коју спроводе судски органи. Сваки модел има своју улогу и значај – може се рећи да они зависе један од другог и да се узајамно подржавају. Парламент контролише систем безбједности тако што доноси законе којима се дефинишу рад, овлашћења и организација сектора безбједности, одобрава буџет, одобрава годишње платформе за рад, штите људска права и низ других послова који су у домену контроле безбједносног сектора. Органи извршне власти контролишу извођење операција, савјетују више званичнике и обезбјеђују проток информација. Уједно, извршна власт именује и разрјешава директора Обавјештајне агенције. Судска власт има улогу да заштити грађане и права грађана од незаконитог рада и поступања припадника Обавјештајне агенције. То је, у суштини, апелациони вид контроле. Сви ови облици контроле законима су дефинисани у Босни и Херцеговини. Међутим, у пракси се не проводе на адекватан начин.

ЗАКЉУЧАК

У подијељеном друштву, какво је босанскохерцеговачко, питање контроле обавјештајног сектора је посебно значајно, како са аспекта демократског развоја друштва тако и са аспекта међунационалних односа. Законом о Обавјештајно-безбједносној агенцији БиХ ово питање је ријешено, али је рјешење остало само у законском оквиру, скоро непримијењено у пракси. Законодавна власт Агенцију контролише преко Заједничке обавјештајно-безбједносне комисије, али се, на примјер, Комисија посљедњи пут састала у фебруару 2020. године, односно, прије скоро двије године. У међувремену су се афере с којима се повезивала Обавјештајна агенција редале једна за другом, а директор Агенције је једну ноћ провео у притвору, док је у његовим стамбеним и службеним просторијама по налогу Тужилаштва БиХ полиција извршила претрес. Извршна власт такође има инструменте контроле, али се не користе. За Извршни обавјештајни одбор мало ко од посланика и зна да постоји.

Једино је Тужилаштво БиХ покушало да санкционише поступке појединаца из Агенције које је сматрало незаконитим, али је за сада свака истрага остала без судског епилога, у смислу санкција за дјела за која је Тужилаштво теретило првенствено директора Агенције. О аферама које су везиване за Агенцију медији су углавном пристрасно и политички обојено извјештавали. Од званичника Републике Српске Обавјештајна агенција се годинама оптужује за незаконит рад, идентичне оптужбе стижу и од дијела политичке елите у Федерацији БиХ. Све у свему, контрола обавјештајног сектора у БиХ постоји само декларативно, у пракси је неспроводива. То може имати дугорочне политичке посљедице.

ЛИТЕРАТУРА

Вучетић, М. (2017, 11. јануар). Афера „Ушће” потреса обавјештајне кругове у БиХ. Преузето 28. 11. 2021. са сајта Телевизије Н1. <https://ba.n1info.com/vijesti/a131983-afera-andquotusceandquot-potresa-obavjestajne-krugove-u-bih/>

Драгишић, З. (2007). *Безбједносни менаџмент*. Београд: Јавно предузеће Службени гласник и Факултет безбедности Универзитета у Београду.

Закон о Обавјештајно-безбједносној служби РС, *Службени гласник РС*, бр. 21/98

Закон о Обавјештајно-безбједносној агенцији БиХ, *Службени гласник БиХ*, бр. 12/04

Закон о основама система државне безбједности, *Службени лист СФРЈ*, бр. 15/84

Закон о унутрашњим пословима, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 4/92

Закон о Обавјештајно-сигурносној служби Федерације БиХ, *Службене новине Федерације БиХ*, бр. 23/02

- Новинска агенција Фена. (2018, 4. септембар) Иванић тражи доказе од Додика. Преузето 28. 11. 2021. са сајта Радио-телевизије БН. <https://www.rtvbn.com/cirilica/3920748/ivanic-trazi-dokaze-od-dodika>
- Сајт РТРС. (2020, 4. јул). Колико диплома има Осман Мехмедагић. *Сајт Радио-телевизије Републике Српске*, Бања Лука. Преузето 28. 11. 2011. <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=391319>).
- Ђеранић, П. (2008). *Ко контролише обавјештајне службе*. Бања Лука: Бесједа.
- Ђеранић, П. (2011). *Ко чува чуваре – Контрола система безбједности БиХ*. Бања Лука: Бесједа.

Рад примљен: 2. 12. 2021.

Рад прихваћен: 27. 12. 2021.

ПОВЕЗАНОСТ МОТОРИЧКИХ СПОСОБНОСТИ И ЗНАЊА ПЛИВАЊА СА РЕЗУЛТАТОМ ПЛИВАЊА СЛОБОДНИМ СТИЛОМ НА ДИОНИЦИ ОД 100 МЕТАРА

Оригинални научни рад

DOI: 10.5937/zurbezkrim2102035P	COBISS.RS-ID 135110145	УДК 797.21:796.012.1-057.875

Дарко Паспаљ¹

Факултет безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци

Милан Гужвица

Факултет безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци

Лазар Вулин

Факултет безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци

Апстракт: На узорку од 31 студента прве године Факултета безбједносних наука, проведено је истраживање са циљем да се утврди повезаност моторичких способности и знања пливања на резултат пливања код дионице 100 метара слободним стилем. Резултати регресионе анализе су показали да се успјех у пливању на 100 метара слободним стилем, може предвидјети кроз посматрани предикторски систем, код чега је из сета примијењених варијабли само варијабла оцјена из техника пливања (ОПЛИ) појединачно остварила статистички значајан утицај на резултат у пливању на дионици од 100 метара. Позитиван утицај знања пливања у овом истраживању може се објаснити рационалном и добром техником код извођења покрета, што је студентима омогућило да промјеном положаја, смјера и брзине кретања, савладају струјање воде са већом ефикасношћу и мањом потрошњом енергије.

Кључне ријечи: моторичке способности, знање пливања, повезаност, пливање слободним стилем.

УВОД

У систему комплексних задатака за вријеме спасавања на воденим површинама, значајно мјесто, поред моторичких способности, припада и категорији моторичких знања која се манифестују у таквим ситуацијама, при чему знање пливања има веома важну улогу код спасавања људских живота.

¹ Аутор за кореспонденцију: др Дарко Паспаљ, ванредни професор на ужој научној области Специјално физичко образовање на Факултету безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци. Имејл: darko.paspalj@fbn.unibl.org

С обзиром на то да ће студенти Факултета безбједносних наука (као будући радници који ће обављати безбједносне послове), поред других субјеката друштвеног система, представљати носиоце активности у систему заштите и спасавања, потребно је да поред других моторичких способности и знања, овладају и вјештином пливања, односно, да буду способни да на најбољи могући начин (према датој ситуацији), реагују у воденој средини. Mitrović i Vučković (2016) наводе да су полицијски службеници разних линија рада Министарства унутрашњих послова Републике Србије, поред других субјеката заштите и спасавања, били укључени у акцију заштите и спасавања у поплавленим насељима и обављали су послове који су се односили на заштиту живота и имовине, спасавање и евакуацију настрадалих и угрожених грађана на манипулативним површинама, доставу воде, хране, лијекова, средстава за личну хигијену и гардеробе. Након детаљне анализе искустава, из учешћа полицијских службеника у наведеним активностима, примијећено је да један број полицијских службеника није имао адекватну обуку која би се односила на извршавање специфичних задатака заштите и спасавања (један број полицијских службеника није знао да плива нити да управља моторним чамцима, знатан број полицијских службеника није прошао обуку спасавања утопљеника и није имао довољна знања о пружању прве и неодложне помоћи повријеђеним лицима). Имајући у виду наведено, а у вези са образовном потребом за рад на пословима у области безбједности, са студентима прве године Факултета безбједносних наука, у току првог семестра, у склопу наставног предмета Спортске вјештине у безбједности, у складу са наставним садржајем предвиђеним силабусом наставног предмета Спортске вјештине у безбједности, поред других активности, на Градском олимпијском базену у Бањалуци, реализована је и настава из пливања, рођења и спасавања утопљеника, како би се исти у потпуности оспособили за рјешавање послова и задатака у воденој средини. Настава је реализована кроз 15 наставних часова а испит се састојао од испливавања пливачке норме на 100 метара слободним стилем, оцјењивања правилности извођења пливачких техника (краул, леђним и прсним стилем) и усменог дијела испита. С обзиром на то да се брзина пливања користи као параметар за процјену оспособљености у пливању, током семестра извршена је провјера брзине пливања на дионици од 100 метара слободним стилем, док је за остале технике обављена провјера нивоа усвојености знања пливања. Норме пливања на 100 метара са оцјенама од 6 до 10 преузете су из уџбеника Специјално физичко образовање I – основни ниво (из таблица за оцјењивање моторичких способности) за студенте Криминалистичко-полицијске академије из Београда (Благојевић, Вучковић и Допсај, 2012).

Пливање је специфична физичка активност која припада категорији моторичких знања које људи не стичу рођењем, него га као вјештину морају научити током живота. Пошто се одвија у воденој средини која умногоме утиче на карактер одређених покрета, потребно је да се човјек (онај који жели да плива), навикне на нову средину и силе које се у њој појављују (Marković, 2017). За спортско пливање се може рећи да спада у ред циклич-

них спортова у којем доминирају релативно једноставни покрети који се периодично понављају током пливања одређене технике (Madić, Okičić & Aleksandrović, 2007), због чега се оно у најкраћем може дефинисати као скуп усклађених покрета који омогућавају човјеку да се одржи на површини воде и да се уз покрете руку и ногу креће напријед и назад по површини воде у хоризонталном положају, без употребе помоћних средстава (Marković, 2017). Пливање се сматра једним од базичних спортова јер пливач приликом кретања у воденој средини кроз свој рад јача мишиће цијелог тијела, што утиче на морфолошки, моторички, функционални, психолошки и интелектуални развој личности, код чега је основни циљ пливања да се одређена дионица пређе (преплива), за што краће вријеме (Ahmetović, 1994).

Имајући у виду чињеницу да познавање утицаја одређених антрополошких способности на ефикасност у реализацији специфичних задатака представља полазну основу квалитетног програмирања и спровођења наставног и тренажног процеса, а да је већина истраживања о повезаности успјеха пливања са његовим знањем и моторичким способностима проведена на популацији пливача, а веома мали број на студентској популацији (Šilić, Zupčević, Brekalo i Crnjac, 2010; Budimir, Breslauer i Bokor, 2010; Mirvić, 2011; Beganović, 2011; Tošić, Trivun, Vuković, Panić, 2012; Trivun, Tošić i Vuković, 2015; Trivun, Vukić, Sabljo, 2017), проблем истраживања је био усмјерен на утврђивање повезаности моторичких способности и знања пливања са успјешности пливања на дионици од 100 метара слободним стилем код студената Факултета безбједносних наука. У складу са дефинисаним проблемом истраживања, аутори су хтјели да утврде које су то моторичке способности које су утицале на вријеме савладавања поменуте дионице и колико је знање пливања утицало на крајњи резултат. Зато се и предмет овог рада односио на ефикасност пливања процијењену временом које је потребно студентима да пливањем слободним стилем савладају дионицу од 100 метара. Сходно проблему и предмету истраживања, одређен је и циљ истраживања, а то је да се на популацији студената Факултета безбједносних наука утврди каква и колика је повезаност примијењених моторичких способности и знања пливања са резултатом у пливању слободним стилем на дионици од 100 метара, као одређеном активности којом студенти као будући радници безбједносних послова треба да овладају.

МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА

Утврђивање моторичких способности је извршено у атлетској дворани Факултета физичког васпитања и спорта Универзитета у Бањој Луци. Процјена технике пливања и тест пливања извршени су на Градском олимпијском базену у Бањој Луци, док је Куперов тест трчања 12 минута проведен на атлетској стази Фудбалског клуба Борац. Тестирање су спровели наставници Специјалног физичког образовања Факултета безбједносних наука из Бање Луке, у складу са стандардним процедурама.

Узорак испитаника

Узорак испитаника чинио је 31 студент прве године Факултета безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци, мушког пола, старости 19 година (± 6 мјесеци). Сви испитаници су током редовне наставе из наставног предмета Спортске вјештине у безбједности похађали наставу из пливања у трајању од 15 наставних часова.

Узорак варијабли

Узорак варијабли у овом истраживању био је подијељен на варијабле предикторског (независно промјењиве) и варијабле критеријумског система (зависно промјењива). Предикторске варијабле чинило је седам варијабли за процјену моторичких способности и једна варијабла за процјену знања пливања, док је критеријумску варијаблу представљала процјена оствареног резултата код пливања слободним стилем на дионици од 100 метара. Код батерије за процјену базичних моторичких способности кориштени су следећи тестови: скок удаљ из мјеста (МСДМ) – кориштен за процјену експлозивне снаге доњих екстремитета, максималан број урађених склекова за 10 секунди (МСКЛ) – кориштен за процјену динамичке снаге руку и раменог појаса, максималан број урађених подизања трупа за 30 секунди (МПТР) – кориштен за процјену динамичке снаге трупа, окретност са лицом (МОКП) – кориштен за процјену координације цијелог тијела, колут напријед – колут назад – трчање (МКНЗ) – кориштен за процјену агилности, тапинг руком (МТАП) – кориштен за процјену фреквенције покрета руком и Куперов тест трчања 12 минута (МКУП) – коришћен за процјену аеробне издржљивости, док је за процјену моторичких знања из пливања кориштена варијабла знање пливања (ОПЛИ) коју је чинио просјек оцјена из три пливачке технике (краул, леђно и прсно). Критеријумску варијаблу сачињавао је резултат код савладавања дионице од 100 метара пливањем слободним стилем, изражен кроз остварено вријеме пливања на дионици од 100 метара (ВПЛИ). Све варијабле за процјену моторичких способности посједују потребне метријске карактеристике, при чему су детаљан опис, начин извођења, услови мјерења и нормативи процјене наведени у Правилнику о провођењу процеса селекције кандидата за упис на школовање на Факултету безбједносних наука (Правилник о упису студената на Факултет безбједносних наука број: 27/3.183/2/20 од 24. 2. 2020. године, Факултет безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци).

Услови и организација мерења

Утврђивање нивоа моторичких способности је реализовано за вријеме редовне наставе у пријеподневним часовима. Техника пливања је процијењена у склопу првог колоквијума оцјењивањем знања пливања (старта, тех-

нике пливања и окрета), унутар сваке од наведених техника пливања (краул, леђно и прсно). Процјена ефикасности пливања процјењивана је тестом пливања на 100 метара слободним стилем, при чему су резултати исказани оцјеном и временом пливања у секундама. Испитаници су тестирани на тај начин што су пливали у континуитету 100 метара, стартајући из воде без скока са стартаог блока, како би се неутралисала разлика у предности коју би остварили студенти са бољом техником скока из стартаог блока.

Методске обраде података

Сви подаци добијени у овом истраживању обрађени су помоћу апликационог статистичког софтверског програма SPSS Statistics 17 (Hair, Anderson, Tatham & Black, 1998). За све варијабле израчунати су основни параметри дескриптивне статистике: аритметичка средина, стандардна девијација, минимални и максимални резултат, док је за утврђивање правилности дистрибуције добијених резултата коришћен Колмогоров-Смирнов тест. Корелациона анализа је коришћена за утврђивање повезаности предикторских варијабли са критеријумском варијаблом, док је за утврђивање утицаја моторичких способности и знања пливања на успјешност пливања слободним стилем на дионици од 100 метара, примијењена регресиона анализа, којом приликом је као ниво статистичке значајности одређено да је $p \leq 0,05$.

ИНТЕРПРЕТАЦИЈА РЕЗУЛТАТА

У табели 1 приказани су резултати основних дескриптивних параметара праћених варијабли за све испитанике. Резултати су добро груписани и нема значајнијих одступања од средњих вриједности остварених резултата. Вриједности Колмогоров-Смирнов теста указују на то да све варијабле имају правилну дистрибуцију остварених резултата. Распон оцјена на основу времена оствареног пливања кретао се у интервалу од 5,00 до 10,00 са средњом вриједности оствареног резултата од 7,38 и одступањем од средње вриједности оствареног резултата од 1,47.

У табели 2 приказани су резултати Пирсоновог коефицијента корелације између оствареног резултата пливања на дионици од 100 метара слободним стилем и посматраних варијабли за процјену моторичких способности и знања пливања. Статистички значајну повезаност на нивоу $p = 0,01$ са критеријумском варијаблом је остварила само варијабла ОПЛИ, док су статистички значајну повезаност на нивоу $p = 0,05$ оствариле варијабле МКНЗ и МСКЛ. Остале варијабле за процјену моторичких способности нису оствариле статистички значајну повезаност са временом пливања на 100 метара слободним стилем.

Табела 1. Дескриптивни параметри предикторских и критеријумске варијабле

Мо-дел	Вари-јабле	Број испита-ника	Минимални резултат	Максимални резултат	Арит-метичка средина	Стандардна девијација	Значајност К-С теста
1	МСДМ	31	222.00	290.00	249.00	16.31	0.60
	МСКЛ	31	8.00	18.00	15.38	1.81	0.09
	МПТР	31	28.00	39.00	33.03	2.76	0.49
	МОКП	31	3.82	6.43	4.99	0.62	0.89
	МКНЗ	31	4.92	6.19	5.44	0.36	0.50
	МТАП	31	44.00	67.00	54.32	4.57	0.57
	МКУП	31	1950.00	3200.00	2749.35	274.41	0.74
	ОПЛИ	31	6.00	10.00	7.7032	0.89	0.68
	ВРПЛ	31	74.98	144.12	110.32	16.94	0.87
	ОВПЛ	31	5.00	10.00	7.38	1.47	0.28

Легенда: МСДМ – скок удаљ из мјеста, МСКЛ – број склекова за 10 секунди, МПТР – број подизања трупа за 30 секунди, МОКП – окретност са палицом, МКНЗ – колут напријед – колут назад – трчање, МТАП – тапинг руком, МКУП – Куперов тест трчања 12 минута, ОПЛИ – оцјена техника пливања, ВРПЛ – вријеме пливања, ОВПЛ – оцјена на основу оствареног времена пливања

Табела 2. Резултати Пирсоновог коефицијента корелације између критеријумске варијабле и посматраних варијабли за процјену моторичких способности и моторичких знања

Варијабле		МСДМ	МСКЛ	МПТР	МОКП	МКНЗ	МТАП	МКУП	ОПЛИ
ВРПЛ (вријеме)	Коефицијент корелације	-0.13	0.37*	0.06	-0.10	0.45*	-0.16	0.14	-0.87**

** Корелација значајна на нивоу 0.01 * Корелација значајна на нивоу 0.05

У табели 3 приказани су параметри регресионе анализе моторичких способности и знања пливања са оствареним резултатом пливања на дионици од 100 метара слободним стилем. На темељу добијених резултата, може се закључити да су скуп предикторских варијабли за процјену моторичких способности и варијабла за процјену знања пливања значајни у прогнози оствареног резултата пливања на дионици од 100 метара слободним стилем. Коефицијент мултипле корелације указује на веома високу сагласност зависне варијабле са независним варијаблама, док коефицијент вишеструке детерминације показује да се 80% укупног варијабилитета критеријумске варијабле ВРПЛ, може објаснити утицајем удружених предикторских варијабли за процјену моторичких способности и варијабле за процјену знања пливања, при чему се осталих 20% у објашњењу заједничког варијабилитета, може приписати неким другим антрополошким карактеристикама и способностима које нису биле предмет овог истраживања.

Табела 3. Параметри регресије кристеријумске варијабле и варијабли за процјену моторичких способности и моторичких знања

Коефицијент корелације	Коефицијент детерминације	Стандардна грешка процјене	Ф тест	Ниво статистичке значајности
0.89	0.80	8.73	11.53	0.00

а. Зависна варијабла: ВРПЛ б. Предиктори: ОПЛИ, МПТР, МКНЗ, МКУП, МОКП, МСДМ, МТАП, МСКЛ

У табели 4 приказане су вриједности Бета коефицијената које дају информације о појединачном утицају предикторских варијабли за процјену моторичких способности и варијабле за процјену знања пливања, на вријеме потребно да се преплива дионица од 100 метара слободним стилем. Из табеле је видљиво да појединачно посматрано само варијабла оцјена техника пливања (ОПЛИ) има статистички значајан утицај на остварени резултат пливања на дионици од 100 метара слободним стилем, када се одузме варијанса коју објашњавају све остале промјениве у моделу. Из наведеног се може закључити да су студенти са бољом техником пливања остварили бољи резултат у пливању на дионици од 100 метара слободним стилем.

Табела 4. Коефицијенти регресије кристеријумске варијабле и варијабли за процјену моторичких способности и моторичких знања

Модел	Нестандардизовани коефицијенти		Стандардизовани коефицијенти		t	Ниво значајности
	Б	Стандардна грешка	Бета			
(Constant)	216.41	59.23			3.65	0.00
МСДМ	-0.01	0.10	-0.01		-0.10	0.91
МСКЛ	-0.39	1.17	-0.04		-0.34	0.73
МПТР	0.31	0.69	0.05		0.45	0.65
1 МОКП	-2.78	3.02	-0.10		-0.92	0.36
МКНЗ	9.69	4.89	0.20		1.98	0.06
МТАП	-0.33	0.41	-0.08		-0.80	0.42
МКУП	-0.01	0.10	-0.06		-0.64	0.52
ОПЛИ	-15.25	2.24	-0.80		-6.80	0.00

а. Зависна варијабла: ВРПЛ

ДИСКУСИЈА

За припаднике агенција који се баве провођењем безбједносних послова, пливање као моторичка вјештина нема пресудни значај, али је са аспекта личних и професионалних потреба као моторичко знање неопходна за успјешно обављање службених послова и задатака (Mitrović i Vučković,

2016). На основу остварених резултата, може се констатовати да је предметно истраживање реализовано са хомогеном популацијом, јер су резултати на нивоу читавог узорка добро груписани. На основу добијених коефицијентна корелације, могуће је уочити да су повезаности између два третирана простора највише изражене код варијабли које третирају специфичне моторичке способности кроз знање пливања те код моторичких способности које третирају координацију покрета и снагу руку и раменог појаса. Оваква повезаност између варијабли за процјену моторичких способности и знања пливања и критеријумске варијабле је очекивана, јер је код пливања на дионици од 100 метара, одређене радње потребно реализовати што брже уз одређену снагу у смислу савладавања отпора као и уз максималну координисаност просторних и временских елемената. Према резултатима регресионе анализе, може се закључити да само варијабла за процјену знања пливања (ОПЛИ) значајно утиче на ефикасност пливања на дионици од 100 метара слободним стилем. Позитиван утицај технике пливања у овом истраживању може се објаснити рационалном и добром техником код извођења покрета, што доприноси постизању веће брзине пливања и повећава енергетску ефикасност. Познато је да брзина пливања директно зависи од положаја тијела у води и рада руку и ногу, јер је кретање тијела кроз воду отежано због веће густине воде. Ову чињеницу потврђују Шиљег, Леко и Синдик (Šiljeg, Leko i Sindik 2016) који у свом раду наводе да је пливање спорт који се одвија у медију, који је око 780 пута гушћи од ваздуха, што изазива веће трење и већи отпор при кретању тијела кроз воду. Да би се ефикасно кретао у води пливач треба да тијело доведе у хоризонтални положај, како би смањило силу чеоног отпора (који се ствара током кретања кроз воду) и остварио највећу силу потиска на комплетну површину тијела. С обзиром на то да су сви испитаници користили краул технику пливања за препливавање наведене дионице, образложење добијених резултата је могуће потражити и у кинематици и динамици извођења технике пливања краул стилем. Краул је техника пливања са највећом примјеном, која се реализује уз истовремен рад руку и ногу, код чега се руке након сваког новог завеслаја пребацују кроз ваздух, док се ноге брзим ритмом крећу испод воде. Тијело се налази у хоризонталном положају док су леђа и глава једним дијелом изнад површине, тако да линија воде пролази преко чела и раменог појаса. Покретима руку обезбјеђује се сила вуче, код чега покрети руку одређују брзину, ритам и темпо пливања. Уједначено и брзо кретање остварује се непрекидним завеслајима наизмјенично једном и другом руком, при чему је рад руку могуће посматрати кроз фазу пропулзивног дијела завеслаја која се обавља у води и фазу ретропулзивног дијела завеслаја која се обавља кретањем руку кроз ваздух. Када је у питању утицај технике пливања на остварени резултат у пливању, сличне резултате добили су Волчаншек (Volčanšek, 1979) који је на популацији студената кинезиолошког факултета у Загребу, примјеном регресионе анализе, закључио да предиктивни систем оцјена начина пливања може предвидјети 57% варијанце теста брзине пливања на дионици од 50 метара и Грцић-Зупчевић и Леко (Grcić-Zupčević &

Leко, 2004), који су у свом раду потврдили да оцјена старта, окрета и технике начина пливања, објашњава 62% укупне варијанце успјеха у пливању на дионици од 100 метара. Увидом у добијене резултате може се утврдити значајна повезаност између знања пливања и пливачких способности, код чега знање пливања значајно доприноси у прогнози критеријумске варијабле.

На основу резултата пливања наших испитаника, видљиво је да се распон остварених резултата пливања на дионици од 100 метара кретао у интервалу од 74,98 до 144,12 секунди, са просјечним временом од 110,32 секунди и стандардним одступањем од 16,94 секунди. Уколико резултате оствареног времена прикажемо кроз просјечну брзину пливања исказану у метрима по секунди видјећемо да су студенти Факултета безбједносних наука наведену дионицу препливали просјечном брзином од 0,90 метара у секунди. У опису технике пливања, назначена је улога руку за помјерање тијела у воденој површини користећи силу вуче, код чега до изражаја долази снага руку и раменог појаса, док окрет значајно доприноси ефикасности пливања у малим базенима, при чему до изражаја долази окретност и експлозивна снага ногу приликом одгуривања пливача од зида. Поред наведеног за ефикасност примјене технике пливања веома је значајна и улога енергетских потенцијала организма. Добијене резултате потврђује истраживање Волчаншека (Volčanšek, 1996) који наводи да су брзина пливања и потрошња енергије уско повезане са законитостима воденог медија, код чега оне одређују пропулзију, положај тијела у води, потрошњу енергије, али и структуру простора моторичких способности пливача у којем доминирају димензије снаге, брзине, флексибилности и координације. У прилог досад наведеном иде и истраживање Тривуна, Панића и Немета (Trivun, Panić, Nemeth, 2018) који у свом раду наводе истраживање Локена (Lokken, 1998) који је у свом истраживању утврдио веома значајан утицај снаге на резултат у пливању краул стилем. Према његовом истраживању, утицај снаге на дионици 100 метара краул износи 74%, а на дионици 200 метара краул утицај снаге износи 72%.

То што простор моторичких способности није остварио очекивану повезаност са брзином пливања, може се приписати и специфичности узорка испитаника, који се у великој мјери разликује од узорка врхунских пливача. Сличне резултате добио је и Тривун (Trivun, 2011) који је провео истраживање на узорку од 50 студената мушког пола, старосне доби 22 године (26 студената уписаних школске 2007/2008. године и 24 студента уписаних школске 2009/2010. године у другу годину студија Факултета физичког васпитања и спорта Универзитета у Источном Сарајеву), са циљем компарације остварених резултата у пливању на дионици од 100 метара краул стилем, групе испитаника која је била подвргнута кондензованом виду наставе у односу на резултатску успјешност у пливању и групе испитаника која је имала током цијелог семестра практичну наставу из пливања. Увидом у остварене резултате видљиво је да се код испитаника уписаних 2007/2008. године, на иницијалном мјерењу распон резултата кретао од 68,52 до 158,02

секунде са средњом вриједности остварених резултата од 125,12 секунди и стандардним одступањем од 19,83 секунде, док се код исте групе испитаника на финалном мјерењу распон резултата кретао од 68,02 до 149,01 секунде са средњом вриједности остварених резултата од 111,51 секунде и стандардним одступањем од 16,95 секунди. Код испитаника уписаних школске 2009/2010. године распон резултата на иницијалном мјерењу се кретао од 87,93 до 222,96 секунди са средњом вриједности остварених резултата од 132,88 секунди и стандардним одступањем од средње вриједности остварених резултата од 34,23 секунде, док се распон резултата на финалном мјерењу кретао од 83,94 до 191,16 секунди са средњом вриједности остварених резултата од 124,10 секунди и стандардним одступањем од средње вриједности остварених резултата од 29,80 секунди. Добијени резултати фаворизују континуирани вид наставе пливања 2007/2008. године у односу на кондензовани вид практичног дијела наставе пливања 2009/2010. године.

Уколико упоредимо резултате наших испитаника са резултатима студената Факултета физичког васпитања и спорта Универзитета у Источном Сарајеву, можемо констатовати да су студенти Факултета безбједносних наука остварили боље резултате од студената Факултета физичког васпитања и спорта из Источног Сарајева уписаних школске 2009/2010. године на оба мјерења и боље резултате од студената уписаних школске 2007/2008. године, на иницијалном мјерењу и скоро идентичне резултате са истом групом студената на финалном мјерењу.

ЗАКЉУЧАК

С обзиром на то да код обављања безбједносних послова значајно мјесто припада моторичким способностима и моторичким знањима (које се манифестују у таквим ситуацијама), при чему знање пливања, као потреба будућих радника безбједносних агенција, представља једну од основних дјелатности у рјешавању комплексних задатака код спасавања на воденим површинама, проведено је истраживање са циљем да се утврди повезаност одређених моторичких способности и знања пливања са резултатом у пливању слободним стилем на дионици од 100 метара, код студената Факултета безбједносних наука. Резултати регресионе анализе указују да систем примјењених базичних моторичких способности и знања пливања, има значајан утицај на резултат у пливању код истраживане популације студената, што значи да се успјех извођења пливања на дионици од 100 метара може предвидјети кроз примјењени предикторски систем. Посматрано појединачно, само је варијабла оцјена знања пливања (ОПЛИ), појединачно остварила статистички значајан утицај на резултат код пливања на 100 метара слободним стилем, што се и могло очекивати јер сви покрети у пливању (покрети руку, покрети ногу, техника дисања), захтијевају одређени ниво усвојености технике пливања. Добијени резултати указују на потребу учења и усаврша-

вања технике пливања и развијања свих параметара специфичне моторике код студената Факултета безбједносних наука, код чега сви покрети којима се врши пливачка активност морају бити добро и правилно увјежбани, како би се утицало на повећање ефикасности пливања. На крају, треба имати у виду да пливање, поред безбједносног аспекта у борби против утапања, заузима значајно мјесто у наставним и ваннаставним садржајима студената Факултета безбједносних наука, код чега се наставни садржаји из пливања користе као средство за развој моторичких способности, што позитивно утиче на здравствени статус студената као будућих радника у агенцијама које се баве безбједносним пословима. За постизање још бољих резултата требало би повећати број наставних часова из пливања, што је за сада могуће само у другачијој организацији наставе.

ЛИТЕРАТУРА

- Ahmetović, Z. (1994). *O treningu plivača*. Novi Sad: Zavod za fizičku kulturu Vojvodine.
- Beganović, E. (2011). Uticaj tehničkih sposobnosti plivanja na uspješnost izvođenja mješovitog plivanja na 100 m kod studentica fasto. *Crnogorska sportska akademija „Sport Mont“*, 28, 29, 30, 201 – 210.
- Благојевић, М., Вучковић, Г. и Допсај, М. (2012). *Специјално физичко образовање I – основни ниво*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
- Budimir, V., Breslauer, N. & Bokor, I. (2010). Plivanje kod redovnih i izvanrednih studenata prve godine studija menadžmenta turizma i sporta. *Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu*, Vol.1 (1), 7–11. Čakovac: Međimursko veleučilište.
- Grcić-Zupčević, N. & Leko, G. (2004). Vrednovanje plivačkih dostignuća studenata kineziološkog fakulteta. U V. Findak (urednik), Rovinj: *Zbornik radova 13. ljetne škole kineziologa Republike Hrvatske – Vrednovanje područja edukacije, sporta i sportske rekreacije* (103–110). Zagreb: Hrvatski kineziološki savez.
- Hair, J., Anderson, R., Tatham, R. & Black, W. (1998). *Multivariate data analysis (5th ed)*. New Jersey, USA: Prentice-Hall. Inc.
- Lokken, B. (1998). Swimming Fitness Testing. *Exercise Physiology*, 652, 2–8.
- Madić, D., Okičić, T. & Aleksandrović, M. (2007). *Plivanje*. Niš: FSFV u Nišu.
- Marković, V. (2017). *Plivanje*. Београд: Универзитет Сингидунум, Факултет за физичку культуру и менаџмент у спорту.
- Mirvić, E. (2011). Utjecaj fleksibilnosti na brzinu plivanja kraul tehnikom kod studenata Fakulteta sporta i tjelesnog odgoja. *Sportske nauke i zdravlje*, 1(1), 32–36.
- Mitrović, B. & Vučković, G. (2016). Bazična osposobljenost policajaca Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije u plivanju kao osnovnoj motoričkoj veštini neophodnoj u akcijama zaštite i spasavanja od poplava. *Nauka, bezbednost, policija*, 21(3), 61–78.

- Okičić, T., Ahmetović, Z., Madić, D., Dopsaj, M. & Aleksandrović, M. (2007). *Plivanje-praktikum*. Niš: SIA.
- Правилник о упису студената на Факултет безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци број: 27/3.183/2/20 од 24. 2. 2020.
- Šilić, N., Grčić-Zupčević, N., Brekalo, M. & Crnjac, D. (2010). Utjecaj dodatne nastave plivanja na rezultat u normi 300 metara kraul tehnikom kod studenata kineziologije. *19 ljetne škole kineziologa Republike Hrvatske (199–204)*. Mostar: Univerzitet u Mostaru.
- Šiljeg, K., Leko, G. & Sindik, J. (2016). Biomehaničke karakteristike zaveslaja u kraul tehnici. *Hrvatski sportskomedicinski vjesnik*, 31(1), 9–16.
- Trivun, M. (2011). Bolonjska deklaracija i efekti na plivanje. *Crnogorska sportska akademija „Sport Mont“*, 25, 26, 27, 235–243.
- Trivun, M., Tošić, J. & Vuković, S. (2015). Efekti primjene fizičke aktivnosti u fizičkom vaspitanju na rezultat u plivanju. *Sport i zdravlje*, 10(2), 44–57.
- Trivun, M., Vukić, Ž. & Sabljo, I. (2017). Primjena plivanja na logorovanju i kampovanju u prirodi. *Sport i zdravlje*, 12(1), 103–109.
- Trivun, M., Panić, Ž. & Nemeth, Z. (2018). Rezultatska uspješnost u plivanju na 400 slobodno u zavisnosti od prolaznih vremena po dionicama. *Sport i zdravlje*, 13(2), 41–53.
- Tošić, J., Trivun, M., Vuković, S. & Panić, Ž. (2012). Efektivna vrijednost nastave plivanja u odnosu na kvalifikacioni ispit studenata. *Crnogorska sportska akademija „Sport Mont“*, 34, 35, 36, 229–235.
- Volčanšek, B. (1979). Utjecaj antropometrijskih i motoričkih dimenzija na rezultate u plivanju. Neobjavljena doktorska disertacija. Zagreb: Fakultet za fizičku kulturu Sveučilišta u Zagrebu.
- Volčanšek, B. (1996). *Sportsko plivanje: plivačke tehnike i antropološka analiza plivanja*. Zagreb: Fakultet za fizičku kulturu Sveučilišta u Zagrebu.

Рад примљен: 9. 6. 2021.

Рад прихваћен: 27. 12. 2021.

ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА И НЕДОСТАЦИ У ОБУЦИ СНАГА ЗАШТИТЕ И СПАСАВАЊА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Прегледни научни рад

DOI: 10.5937/zurbezkrim2102047J	COBISS.RS-ID 135110401	УДК 355.58(094.5):551.515.9(497.6)

Драгиша Јуришић¹

Безбједносни истраживачки центар, Бања Лука

Апстракт: Све већа погођеност становништва природним и другим опасностима како у свијету тако и у Босни и Херцеговини (БиХ), указује на потребу развоја система заштите и спасавања. Постојећи систем је законски дефинисан и уређен, али његова стварна функционалност на терену а посебно процес обуке је упитан. Циљ овог рада је да покаже недостатке у обуци у систему заштите и спасавања у БиХ кроз анализу законских рјешења и других аката који треба да уреде област обуке у систему заштите и спасавања на свим нивоима. Анализа је показала да се обука не реализује у довољној мјери и да постоје велики проблеми у реализацији наведене обуке а посебно на нивоу јединица локалних самоуправа које су главни носиоци првог одговора у случају природних и других опасности.

Кључне ријечи: заштита, спасавање, обука, образовање, вјешбе

УВОД

Према свјетском извјештају о катастрофама, у периоду 2000-2019. године било је 7.348 пријављених природних катастрофа, од чега је преко 40% везано за поплаве. У складу са наведеним извјештајем, пријављено је 1,23 милиона погинулих лица и преко 4 милијарде погођених овим катастрофама, а штете су процијењене на невјероватних скоро 3 трилиона америчких долара (Crunch, 2020). Из извјештаја се види да природне опасности представљају велики изазов за све земље свијета, и у анализираних двадесет година, у просјеку, сваки други становник планете био је погођен неком природном катастрофом.

Наведени услови показују да је угроженост од природних или других опасности константна те да је потребно да и процес обучавања и оспособљавања буде сталан, чиме се обезбјеђује потпуно и тачно извршавање задатака. Цивилна заштита, као носилац система заштите и спасавања и одговора

¹ Аутор за кореспонденцију: др Драгиша Јуришић, Безбједносни истраживачки центар Бања Лука, потпредседник. Имејл: bicbl@yahoo.com

на ванредне ситуације, да би функционисала ефикасно и извршавала своје функционалне задатке, мора бити подржана ефикасним процесом оспособљавања становништва и усавршавања служби, јединица и штабова.

По питању обуке, кроз Сендаи оквир за смањење ризика од катастрофа, предлаже се унапређење знања државних службеника на свим нивоима цивилног друштва, заједнице и волонтера, као и приватног сектора, размјеном искустава, научених лекција, добре праксе и обуке и едукације о смањењу ризика од катастрофа, имплементирајући примјену постојећих механизма обуке и едукације. Такође, потребно је промовисати примјену знања о ризику од катастрофа, укључујући превенцију катастрофа, ублажавање, приправност, одговор, опоравак и санацију, у формалном и неформалном образовању, као и у грађанском образовању на свим нивоима.

Анализа капацитета БиХ за одговор на ванредне ситуације (UNDP, 2018) коју је спровела канцеларија UNDP у БиХ, јасно је истакла да стратегије за изградњу капацитета и дјеловање морају укључивати и посебно прилагођену техничку и тактичку обуку и програм вјежби симулација, и апелује на успостављање центара за обуку снага заштите и спасавања.

Циљ овог рада јесте да истакне недовољну обученост припадника цивилне заштите у БиХ за одговор на ванредне ситуације и нагласи потребу озбиљнијег и системског приступа овом питању.

Да би се остварио циљ овог рада, извршена је анализа литературе која се бави питањем обуке снага заштите и спасавања, а и анализа наставних планова и програма обуке снага заштите и спасавања како на нивоу БиХ (Министарство безбједности, сектор за заштиту и спасавање) тако и на нивоу ентитета (Федерална управа цивилне заштите – ФУЦЗ и Републичка управа цивилне заштите – РУЦЗ). Анализирани су и други документи везани за анализе до сада реализованих вјежби на нивоу БиХ, као и одређених програма развоја цивилне заштите. Почетни основ за наведене анализе је законска регулатива везана за заштиту и спасавање на нивоу БиХ и ентитета.

У складу с циљем и методологијом, рад је конципиран у четири основна дијела. На почетку је увод, док други дио чини приказ о основама обуке снага заштите и спасавања и приказом одређених досадашњих истраживања обуке снага заштите и спасавања у свијету. Трећи дио се односи на анализу система обучавања у БиХ, од нивоа БиХ преко ентитета до јединица локалне самоуправе и, на крају, дат је закључак који проистиче из наведених кратких анализа.

Образовање је такав процес планског и организованог утицаја на људе који обухвата процес усвајања одређеног система научних знања и форми-

рање научног погледа на свијет те развијање интересовања и жеље за само-образовањем те развијање умних способности (Теодосић et al, 1965: 16–17). Односно, образовање је процес стицања знања, вјештина и навика, развијања на тој основи схватања, увјерења, ставова и практичних поступака, као и одређених особина личности (Колар et al, 1967: 18). Поред тога, образовање и обука су једна од кључних активности менаџмента људских ресурса (Пржуљ, 2006: 21). образовање омогућава мијењање и унапређивање како живота појединца тако и заједнице у којој он живи. Образовне потребе узимају значајно мјесто у систему људских и друштвених потреба, док су образовање и знање кључни ресурси будућности који ће одређивати природу људских односа, прије свега, јер се образовне потребе не могу раздвојити од процеса развоја, а процес развоја од процеса учења. У том смислу, читав живот је учење па образовању нема краја (Симеуновић, 2000: 8–15). Процес учења је важан у организацијама одговора на ванредне ситуације јер он води ка развоју индивидуалних и тимских експертиза (Ford & Schmidt, 2000: 195–215). Обука за управљање ванредним ситуацијама изграђује способности припадника снага одговора и волонтера у смислу унапређења спремности и времена за одговор на свим нивоима прије и после одређеног нежељеног догађаја (Nazli, Sipon & Radzi, 2014). Размјена информација на свим нивоима друштва кроз семинаре, радионице, симпозијуме и обуке, може унаприједити свјесност и ангажованост заједнице у програмима превенције и спремности за одговоре на ванредне ситуације (Inter Works, 1998).

У складу са наведеним, образовне потребе могу бити како потребе појединца тако и потребе одређених друштвених институција и других организација (Самоловчев и Мурадбеговић, 1979: 251). У том контексту, и образовање припадника цивилне заштите и других елемената система заштите и спасавања има потребу да буде реализовано. Знање је управо тај фактор који прави разлику између успјешних и неуспјешних, било да је ријеч о компанијама (Богићевић, 2004: 154) или службама за одговор на ванредне ситуације. Сматра се да образовање из области заштите и спасавања „треба у потпуности да постане дио општег образовања и дио заштитне културе грађана” (Јаковљевић, 2006: 109). Циљ обуке и васпитања у систему заштите и спасавања јесте, прије свега, оспособљавање становништва, јединица и штабова за ванредне ситуације за оптимално провођење мјера заштите и спасавања, руковање техничким средствима, као и психолошко оспособљавање и припрема за извођење акција на отклањању посљедица у најтежим условима. Форд (Ford) и Шмит (Schmidt) истичу да се у овој обуци, везаној за снаге заштите и спасавања, јављају три изазова која треба имати на уму код њене реализације. Као прво, потребно је да се запамте планови по којима се дјелује, као и процедуре од момента упознавања са њима и обуке за њих до момента када се деси ситуација да их треба примијенити. Други изазов је у генерализацији ситуације у којој се реализује обука у односу на потенцијалне различите услове у којима се врши стварни одговор. На крају, трећи изазов се огледа у потреби развоја ефикасног механизма обуке таквог да обезбиједи дугорочно задржавање знања и спријечи генерализацију (Ford

& Schmidt, 2000: 195–215). Све ово представља посебан изазов за процес обуке снага заштите и спасавања у БиХ.

Генерално гледано, образовање и обука у систему заштите и спасавања се могу подијелити на неколико начина. У односу на одговорност за обуку, може се говорити о обуци на нивоу јединица локалне самоуправе, обуци у центрима за обуку цивилне заштите и образовању у васпитно-образовним установама. У односу на оне који се обучавају (грађани, јединице цивилне заштите опште намјене, јединице цивилне заштите специјалистичке намјене, штабови), можемо говорити о: индивидуалној, тимској, колективној, специјалистичкој и институционалној обуци. С обзиром на то да су грађани од 18 до 60 година живота обавезни учествовати у систему заштите и спасавања, можемо говорити и о образовању и обуци младих (до 25 година) и образовању и обуци одраслих. Односно, Јаковљевић истиче основну едукацију (кроз васпитно-образовне институције) и надоградњу (семинари, курсеви, вјежбе и друго) (Јаковљевић, 2011: 263). Овакав начин обуке је посебно изражен код руководећег кадра у области заштите и спасавања.

Када се ради о БиХ и школовању руководећег кадра, током 2013. године, Центар за сигурносне студије из Сарајева извео је истраживање под називом Анализа заступљености наставних садржаја из подручја безбједности у студијским програмима безбједности у БиХ (Кржалић, 2013). Анализирани су студијски програми у пет високошколских установа у БиХ које имају студијски програм „Безбједност”², од чега су двије биле јавне, а три приватне. Анализом ових садржаја, ослањајући се на податке из наведеног истраживања, може се увидјети да је врло мали број предмета са садржајем безбједности оријентисан ка заштити и спасавању. С обзиром на свеукупан број предмета са садржајем безбједности, у анализираних пет установа, видљиво је да је од 97 предмета свега пет предмета, на четири установе, посвећено систему заштите и спасавања, односно, управљању кризама, што је свега неких 6% и, у сваком случају, није довољно с обзиром на значај угрожености БиХ од разних природних и вјештачки изазваних опасности те штете које ентитети и Брчко дистрикт БиХ трпе због њих. У Републици Српској је овај проблем препознат те је трансформацијом Високе школе унутрашњих послова која је била у саставу МУП-а Републике Српске, формиран Факултет безбједносних наука као организациона јединица Универзитета у Бањој Луци. Од академске 2018/19. године, на овом факултету се изводи други циклус студија на студијском програму „Управљање безбједносним ризицима природних катастрофа”, што говори о једном озбиљнијем помаку у креирању руководећих кадрова у систему заштите и спасавања Републике Српске.

² Факултет за криминалистику, криминологију и сигурносне студије, Универзитет у Сарајеву; Факултет политичких наука, Сигурносне и мировне студије, Универзитет у Сарајеву; Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, Универзитет Синергија – Бијељина; Висока школа „ЛОГОС центар” – Студијски програм: Сигурносне студије, Мостар; Факултет за криминалистику и сигурност, Свеучилиште/Универзитет „ИНТЕРЛОГОС” у Кисељаку.

Поред тога, ентитетске управе цивилне заштите и Министарство безбједности БиХ би требало да припремају и организују семинаре, курсеве, вјежбе и друге облике обучавања из области заштите и спасавања и учествују на међународним конференцијама у циљу ефикаснијег функционисања система заштите и спасавања. Поред класичне едукације на високошколским установама и ових наведених облика обуке, посебно значајно мјесто у обуци снага заштите и спасавања заузимају вјежбе. Вјежбе су облик обуке током којих се врши оспособљавање, али и провјера оспособљености појединаца, јединица и штабова за извођење практичних радњи. У том контексту, поједина истраживања показују да су тимови за хитан одговор, који су имали специфичну обуку, показали боље резултате за те специфичне сценарије (Pinheiro, Gouveia, Jesus, Santos, & Baptista, 2019). Кроз вјежбе, учесници система заштите и спасавања имају прилику за међусобну интеракцију, комуникацију и размјену идеја, искустава и знања са другим колегама. То уједно подиже њихов ниво самопоуздања и мотивације за рад (Nazli, Sipon & Radzi, 2014). Сарадња са другим институцијама и организацијама омогућава агенцијама за заштиту и спасавање да обука буде ефикасна током припрема за ванредне ситуације. Ови програми обуке треба да буду дизајнирани тако да припреме људе да помогну не само себи него и својим породицама и комшијама (Bailey, 2009). И влада и друге агенције треба да раде заједно како би се, кроз промоцију различитих програма обуке, охрабрило становништво и јавност у цјелини да учествују у програмима управљања ванредним ситуацијама (Roosli & O'Brien, 2011).

ОБУКА ЦИВИЛНЕ ЗАШТИТЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Обука цивилне заштите на нивоу Босне и Херцеговине

С обзиром на то да је систем заштите и спасавања у БиХ организован тако да су његови носиоци ентитети а да државни ниво БиХ има улогу координатора, активности из домена обуке у области заштите и спасавања имају одређене специфичности. Ради руковођења том координацијом на нивоу БиХ, у склопу Министарства безбједности БиХ, формиран је Сектор за заштиту и спасавање.

У складу са Оквирним законом о заштити и спасавању (Службени гласник БиХ, 50/08), обука снага заштите и спасавања је искључиво у надлежности ентитета. У чл. 14 Закона, Министарство безбједности „у сарадњи са ентитетским управама цивилне заштите”, а не самостално, организује, између осталог, и вјежбе међународног значаја, односно, ентитети и Брчко дистрикт БиХ су самостални по питању обуке и вјежби властитих снага заштите и спасавања.

На основу чл. 14 (дужности Министарства безбједности БиХ) став г, Оквирног закона о заштити и спасавању, у јулу 2014. године Министарство

безбједности БиХ је израдило Оквирни програм и план обучавања структура за заштиту и спасавање у БиХ, а, на основу тога, у августу исте године и Програм и план обучавања и оспособљавања државних службеника и запосленика у институцијама и органима на нивоу БиХ из области заштите и спасавања. Оквирни програм и план обучавања структура за заштиту и спасавање у БиХ није усаглашен са ставовима из РС те је, као такав, непримјенив на ентитете који су, по питању заштите и спасавања, независни од Министарства безбједности БиХ.

У току 2019. и 2020. године на нивоу БиХ развијан је Приручник за цивилне вјежбе и то уз помоћ амбасаде САД у БиХ. Сврха овог приручника је да дефинише јединствену методологију планирања и реализације вјежби, од нивоа локалне заједнице до нивоа државних институција, као и за вјежбе са различитим бројем учесника. Заснован је на америчком акту Homeland Security Exercise and Evaluation Program (Homeland Security, 2013) који представља основ за планирање вјежби заштите и спасавања у Америци и на акту Евроатлантског партнерског савјета (ЕАРС) под називом Смјернице за планирање, извођење и оцјену међународних ЕАРС вјежби (ЕАРС, 2009). Документ нису ратификовале управе цивилних заштита ентитета, а у његовој су изради учествовали представници управа ентитетских цивилних заштита, Министарства одбране БиХ, Министарства безбједности БиХ и други. Ово је документ око кога би организације које су учествовале у његовој изради требало да постигну консензус и да га исте ратификују, без прејудуцирања преноса надлежности, што у сам документ може бити и унесено. Основни разлог за то је могућност лакше припреме, организације, реализације и анализе вјежби како на нивоу ентитета тако и на нивоу БиХ и током међународних вјежби, а у складу са стандардима који се примјењују у Хрватској, Србији и Црној Гори, као и у цијелој ЕУ.

Након поплава 2014. године, анализа је показала да је у БиХ потребно у континуитету даље развијати системе заштите и спасавања уз осигурање континуитета обуке и сертификације појединаца и организација за планско и координисано дјеловање у данима природних катастрофа (Суљић et al, 2015: 122). Односно, потребно је „размотрити могућност да се нормативно уреди област „обучавања људи и тимова” да дјелују у случају ванредних ситуација, како би се осигурао масовнији одзив на тренинге и друге врсте обуке” (Суљић et al, 2015: 123). У складу са том анализом, ове активности се морају наћи у наредном периоду у приоритетима дјеловања власти на свим нивоима.

Исто тако, закључци и препоруке Регионалне конференције „Поплаве у Југоисточној Европи – научене лекције и даљи кораци” (Министарство безбједности БиХ, OSCE, RACVIAC, UNDP, 2015), а везане за поплаве 2014. године, говоре о томе да „објекти за обучавање по највишим стандардима не постоје у БиХ, а постојећи капацитети не задовољавају тражене критерије”. Ентитетским управама цивилне заштите се сугерисало да пружи додат-

ну подршку у опремању и обуци структура заштите и спасавања локалних заједница које су изложене ризику од поплава.

Извјештај са НАТО EADRCC вјежбе „Босна и Херцеговина 2017” (Министарство безбједности БиХ, 2018) јасно показује који су то недостаци у обуци снага заштите и спасавања. Интерна евалуација је показала „да су структуре управљања и руковођења на свим нивоима недовољно упознате са механизмом пријема међународне помоћи” и да је обука по том сегменту неопходна на свим нивоима. Када се извршила екстерна евалуација наведене вјежбе, између осталог, закључено је да има превише теоретске обуке и да треба више вјежбе те да се посебна пажња треба посветити обуци руководиоца акција спасавања лица задужених за безбједност, локалних штабова за ванредне ситуације и лица за рад са медијима. Крајњи закључак, након ове вјежбе, јесте да овакве сложене вјежбе, на свим нижим нивоима, треба реализовати у размаку од двије године (општине једном у двије године, регије/кантони једном у четири године, а БиХ ниво једном у шест година).

Без обзира на све анализе и закључке, обука у систему заштите и спасавања је и даље врло ограничена и своди се на поједине специјалисте кроз индивидуалну и тимску обуку, док је питање сертификације и континуиране обуке носиоца система заштите и спасавања на нивоу јединица локалне самоуправе занемарено, а управо је кључ организације обуке становништва и реализације вјежби на нивоу локалне заједнице. Након оспособљавања система заштите и спасавања на локалном нивоу, једино се може говорити о системском приступу у оспособљавању за систем заштите и спасавања, а за то су, поред ентитетских управа цивилне заштите, као стручних органа, одговорне и саме јединице локалне самоуправе.

Обука цивилне заштите у Републици Српској

У складу са Законом о заштити и спасавању у ванредним ситуацијама (Службени гласник Републике Српске, бр. 121/12) у Републици Српској (РС) предвиђено је да се обучавање грађана, из области заштите и спасавања на нивоу РС, реализује, дијелом у оквиру основног и средњег образовања, а дијелом кроз систем заштите и спасавања, односно, цивилну заштиту као институцију и носиоца одговора на природне и друге опасности. Према том закону, пропис о обуци у заштити и спасавању кроз систем основног и средњег образовања доноси министар надлежан за послове просвјете и културе у сарадњи са Републичком управом цивилне заштите. Један од основних докумената, на основу кога би се планирала обука снага система заштите и спасавања је Програм заштите и спасавања у Републици који доноси Влада Републике Српске, а којим се, за период од најмање пет година, дају смјернице за израду програма обучавања и оспособљавања структура заштите и спасавања. Нажалост, ове документе још нису донијеле надлежне институције. Поред тога, Наставни план и програм обуке структура цивилне заштите Републике Српске доноси се на основу Закона о заштити и спаса-

вању у ванредним ситуацијама за период од двије године, али нередовно и често касно. Наставни план и програм обуке и оспособљавања у области заштите и спасавања од елементарне непогоде и друге несреће који израђује РУЦЗ, а на основу члана 20 тачка л Закона о заштити и спасавању у ванредним ситуацијама, ради се за период од двије године. У посљедњих неколико година, урађени су наставни планови и програми за периоде 2009–2010. (Службени гласник Републике Српске, бр. 15/09), 2011–2012. (Службени гласник Републике Српске, бр. 37/11), 2014–2015.³ и 2016–2019. године. Наставни план и програм за 2013. годину није урађен, а Наставни план и програм за 2014. и 2015. годину није објављен у Службеном гласнику РС, за разлику од претходних наставних планова и програма. Треба примијетити да су сви наставни планови и програми урађени и објављени, када су године, третиране тим наставним планом и програмом, већ биле календарски започете, сем када је у питању план за период 2016–2019. године, а за 2014–2015. Наставни план и програм је урађен тек у седмом мјесецу 2014. године. Ово показује да се са наставним плановима и програмима за обуку и оспособљавање у области заштите и спасавања увелико касни у Републици Српској и, самим тим, њихова реализација не може бити потпуна, право-времена и квалитетна. Осим тога, Наставни план и програм обуке и оспособљавања у области заштите и спасавања од елементарне непогоде и друге несреће за период 2016–2019. године је био оквирни и реализовао се према могућностима. Наставни план за наредне три године (2020–2023) није донесен у Републичкој управи цивилне заштите у току 2019. године.

Носиоци реализације стручно оперативних задатака у припреми и извођењу обуке су Републичка управа цивилне заштите, службе цивилне заштите града/општине, привредна друштва и друга правна лица. У процесу обучавања снага заштите и спасавања у РС, према чл. 22 Закона о заштити и спасавању у ванредним ситуацијама, посебно мјесто имају локалне самоуправе. Трошкови обуке структура заштите и спасавања/цивилне заштите носе организатори обуке, што је кључни проблем у реализацији обуке на том нивоу. Јединице локалне самоуправе не издвајају та средства за цивилну заштиту предвиђена законом. У складу са Законом о заштити и спасавању у ванредним ситуацијама „општина, односно, град у буџету планира и издваја 2% посебних средстава, од којих 50% користи за предузимање превентивних активности, а 50% за опремање и обуку структура заштите и спасавања...”. Начелник општине, односно, градоначелник доноси Годишњи план обуке и оспособљавања штаба за ванредне ситуације, јединица и тимова цивилне заштите и повјереника заштите и спасавања. Републичка управа цивилне заштите је у свом Средњорочном плану рада за период од 2020. до 2022. године (РУЦЗ, 2020) јасно истакла неколико основних проблема везаних за јединице локалне самоуправе, а то су, прије свега, непрепознавање важности едукације о заштити и спасавању у васпитно-образовним установама и

3 Аутор је добио овај наставни план и програм од припадника Подручног одјељења цивилне заштите Бања Лука.

недовољан рад јединица локалне самоуправе и других субјеката заштите и спасавања са грађанима на едукацији о темама значајним за заштиту и спасавање.

Поред тога, према Закону о ванредним ситуацијама РУЦЗ би требало да припреми и организује семинаре, курсеве, вјежбе и друге облике обучавања из области заштите и спасавања и учествује на међународним конференцијама у циљу ефикаснијег функционисања система заштите и спасавања. РУЦЗ, поред задатка да припрема, организује и обучава службу цивилне заштите у систему заштите и спасавања на нивоу РС, како је то предвиђено поменутиим законом, има обавезу и избора и учешћа у научно-истраживачким пројектима у области заштите и спасавања. Према већ поменутом годишњем извјештају о раду РУЦЗ-а за 2019. годину „развој система заштите и спасавања је у 2019. години био више симболичан због ограничених буџетских средстава”. Према подацима са сајта РУЦЗ-а, углавном се организују обука и вјежбе везане за специјалистичке јединице цивилне заштите, а након 2014. године фокус је дат на јединице за спасавање на води и под водом.

Према истом закону чл. 28, грађани имају право и дужност да се обучавају за личну, узајамну и колективну заштиту, али је дужност и припадника штабова за ванредне ситуације, јединица и тимова цивилне заштите, као и повјереника заштите и спасавања, да се обучавају и оспособљавају за извршавање задатака заштите и спасавања. Исту ту обавезу имају и команданти, начелници и чланови штабова за ванредне ситуације, команданти јединица, руководиоци служби и руковоаоци специјалним материјалним средствима.

Обука из области заштите и спасавања мора бити уведена у основно и средње образовање, како је закон и предвидио, а на нивоу структура заштите и спасавања, мора се истој приступити озбиљније. Када су у питању штабови за ванредне ситуације, њихова обука са сваком промјеном власти, након локалних демократских избора, мора се реализовати, јер се мијењају начелници општина, који су команданти штабова, као и већина особља које чини чланове штаба. Дobar примјер је обука новоизабраних начелника и градоначелника коју је реализовао РУЦЗ почетком 2021. године. У овом случају остају питања у складу са анализама Форда и Шмита, а која смо раније навели везана за дуготрајност памћења обавеза без редовног кондицирања и питање генерализације.

Као што се може видјети, законски оквир у РС постоји, али није у потпуности имплементиран већ девет година и систем обуке снага заштите и спасавања је усмјерен на специјалистичке јединице на нивоу РУЦЗ-а и то кроз разне пројекте које финансирају странци, док је обука на нивоу јединица локалне самоуправе препуштена њима самима, без квалитетне анализе, као и финансијске подршке.

Врло велики недостатак је аналитички приступ анализи обуке одржаној у РС током сваке године појединачно, а посебно када су у питању вјежбе, било да их РУЦЗ организује или њени чланови само учествују на њима. У једином, на интернету доступном извјештају РУЦЗ-а за 2019. годину, наводе се

само активности РУЦЗ-а и обука специјализованих јединица РУЦЗ-а. Нема анализе стања по општинама као ни трендова обуке у појединим општинама или регијама које покривају подручна одјељења РУЦЗ-а. Без таквих показатеља, тешко је извршити квалитетну анализу и контролу обавеза јединица локалне самоуправе по питању вјежби из области заштите и спасавања и процијенити спремност и реалне потребе система заштите и спасавања у РС.

Обука цивилне заштите у ФБиХ

У Федерацији БиХ (ФБиХ), према Закону о заштити и спасавању људи и материјалних добара од природних и других несрећа (Службени гласник ФБиХ, бр. 39/03, 22/06 и 43/10), у основном образовању би требало да је обавезно обрађивање тема о опасностима од природних и других несрећа и о начину заштите од истих. Када је у питању средња школа и високо образовање, обавезно би требало да се изучавају теме о заштити и спасавању. У складу са истим законом чл. 167, програмске садржаје и фонд часова утврђује ФУЦЗ у сарадњи са Федералним министарством образовања, науке, културе и спорта и одговарајућим органима управе кантона, надлежним за образовање. Ова активност није још реализована, али, у складу са Програмом развоја заштите и спасавања људи и материјалних добара од природних и других несрећа у ФБиХ од 2018. до 2025. године Федерална управа цивилне заштите и Федерално министарство образовања и науке, на основу мишљења органа управе кантона надлежних за образовање, утврдиће у наредном периоду програмске садржаје и фонд сати за обучавање за заштиту и спасавање у основним и средњим школама и на факултетима. Према истом плану, предвиђа се дугорочна сарадња са универзитетима у Босни и Херцеговини на теоријско-практичној едукацији и оспособљавању кадрова цивилне заштите и истраживања из других специфичних области заштите и спасавања кроз сродне наставне предмете на факултетима и другим вишим школама. Нажалост, то су идеје које нису реализоване у протеклом периоду и само се пролонгирају за следећи плански период.

Федерална министарства и други органи ФБиХ учествују у изради елабората за извођење заједничких и самосталних вјежби заштите и спасавања. У складу са Законом о заштити и спасавању људи и материјалних добара од природних и других несрећа, ФУЦЗ организује, припрема и обучава штабове, јединице и повјеренике цивилне заштите и службе за заштиту и спасавање. На нивоу кантона у ФБиХ, у складу са истим законом, чл. 28, обавезе по питању обуке имају кантоналне управе цивилне заштите (КУЦЗ). Они организују и прате реализовање обуке носиоца цивилне заштите, предлажу програме заједничких и самосталних вјежби и врше израду елабората за извођење вјежби припадника цивилне заштите, органа управе, привредних друштава и других правних лица из области заштите и спасавања. Поред тога, КУЦЗ има обавезу да организује и реализује обуку становништва за потребе система заштите и спасавања. У ФБиХ основно тежиште у обуци

снага система заштите и спасавања је на локалним заједницама. Служба цивилне заштите општине, односно, града, у ФБиХ, у складу са чланом 31 поменутог Закона о заштити и спасавању у ФБиХ, требало би да организује, изводи и прати реализацију обуке грађана на провођењу мјера личне и узајамне заштите. У складу са законом, и привредна друштва имају обавезу оспособљавања својих снага за заштиту и спасавање, а факултети и друге високошколске установе и правна лица која се баве научно-истраживачким радом, дужни су обавјештавати ФУЦЗ и КУЦЗ о научним сазнањима и давати им податке и обавјештења о својим истраживањима, која су значајна за заштиту и спасавање. ФУЦЗ обучава и службенике федералних министарстава и других органа федералне управе у оквиру њиховог дјелокруга рада за личну и узајамну заштиту.

У ФБиХ постоји Федерални центар за обуку за заштиту и спасавање који је у саставу ФУЦЗ-а. Законом о заштити и спасавању у ФБиХ предвиђено је да кантони могу организовати своје центре за обуку. Федерални центар за обуку, поред специјалистичких курсева и обуке, обавља и следеће послове:

- припрема и издаје публикације и стручну литературу,
- обавља обуку за потребе правних лица, невладиних организација и других организација значајних за заштиту и спасавање,
- штампа прописе и публикације за обуку,
- проводи Програм свјесности о опасности од мина и обавља друге послове у вези са обуком,
- испитује заштитну и спасилачку опрему (Службени гласник ФБиХ, бр. 39/03, 22/06 и 43/10).

Кантони осигуравају финансијска средства за обучавање и оспособљавање и вјежбе структура заштите и спасавања значајних за кантон, као и предаваче за извођење обуке за структуре заштите и спасавања јединица локалне самоуправе са свог подручја, из буџета и на основу чл. 183 Закона о заштити и спасавању. Општине, односно, градови осигуравају финансијска средства за обучавање и вјежбе својих структура заштите и спасавања из свог буџета. Удружења и друге невладине организације, организоване као службе заштите и спасавања свих нивоа власти, планирају трошкове извођења основног оспособљавања за своје јединице и службе, а средства за уводно и допунско обучавање и оспособљавање осигуравају Федерална управа и кантоналне управе и службе цивилне заштите, према нивоима организовања одговарајућих служби заштите и спасавања, на основу посебних уговора о учествовању ових структура у заштити од природних и других несрећа. Како се може видјети, ово питање финансирања обуке је законски регулисано, али је питање практичне примјене много комплексније.

Програм развоја заштите и спасавања људи и материјалних добара од природних и других несрећа у ФБиХ од 2018. до 2025. године (ФУЦЗ, 2018) даје три стратешка циља од којих је један „развој капацитета за управљање ризицима од катастрофа” који води ка унапређењу обуке те се, поред

осталог, планира да Федерална управа цивилне заштите пропише програме уводног, основног и допунског оспособљавања свих припадника у заштити и спасавању, према специјалностима. Планира се прописивање уводног и допунског оспособљавања служби и других оперативних састава, невладиних организација, привредних друштава, удружења и других организација које, по уговору с надлежним органима, оснивају организације значајне за заштиту и спасавање.

У складу са Законом о заштити и спасавању ФБиХ, за обуку структура система заштите и спасавања, израђују се наставни планови и програми. Програми и планови обуке и оспособљавања за заштиту и спасавање припремају се и у складу са одговарајућом методологијом за израду образовних програма Федералног министарства образовања и науке, а уважавајући најновије трендове у образовању одраслих. Досадашња пракса коју треба планирати и у наредном периоду у Федерацији БиХ, уважавала је тренутне процјене и, на основу њих, организована је:

- обука инструктора за обуку у заштити и спасавању, заштити од пожара и ватрогаству, с циљем јачања кадровске базе за обуку у кантонима и јединицама локалне самоуправе;
- обука Федералног и кантоналних штабова цивилне заштите за квалитетну процјену стања и управљање акцијама заштите и спасавања и акцијама гашења пожара;
- обука носилаца најодговорнијих функција у кантонима и јединицама локалне самоуправе за потпуније разумијевање и провођење закона;
- појединачно или заједничко учествовање представника Федералне и кантоналних управа цивилне заштите на курсевима и семинарима у организацији домаћих и међународних владиних и невладиних организација (UNDP, UNDP, DPPI, СМЕР SEE, НАТО и други) (ФУЦЗ, 2018).

У складу са наведеним програмом, „тренутно стање у области планирања и извођења већине облика обучавања и оспособљавања је по *ad hoc* систему, односно, према тренутним процјенама и потребама за обучавањем и оспособљавањем само неких од структура цивилне заштите која се одвија у организацији Федералне управе цивилне заштите, Министарства сигурности БиХ или упућивање појединих представника на обуку и стручно усавршавање, које, по одређеним питањима, организују домаће или иностране владине и невладине организације”. То показује да су законске одредбе јасно уређене, али да је реализација обуке далеко од системског приступа, а посебно када се ради о обуци снага заштите и спасавања на нивоу јединица локалне самоуправе.

ЗАКЉУЧАК

Из свега наведеног се може закључити да се, и поред постојећих законских рјешења и обавеза, обука снага заштите и спасавања у БиХ не реализује плански и системски. Из ове кратке анализе се може извести неколико врло опширних али значајних закључака који ће потврдити тезу са почетка, а која јасно истиче да је обученост снага заштите и спасавања у БиХ недовољна и да је потребан озбиљан и системски приступ овом проблему.

Као прво, образовање и обука кључних кадрова мора постати обавезна и мора се отпочети са сертификацијом људи који раде на пословима цивилне заштите у јединицама локалне самоуправе, ако се квалитет цивилне заштите жели дићи на потребан ниво, јер кључ система су управо јединице локалне самоуправе и њихове снаге и средства.

Увођење предмета „заштита и спасавање у ванредним ситуацијама” у систем основног и средњег образовања или појединих тема из те области у већ постојеће садржаје постојећих предмета, омогућило би стварање једне добре базе младих нараштаја који би били спремни и способни да, уз одређену допунску едукацију након школе, брзо постану носиоци система заштите и спасавања у срединама у којима живе.

Један од битних недостатака комплетног система обуке, у оквиру снага заштите и спасавања, представља недостатак квалитетне анализе како планова и програма тако и вјежби. Вјежбе које организују и проводе ентитетске цивилне заштите и Брчко дистрикт БиХ се не анализирају на квалитетан начин, и тек је анализа одговора на поплаве 2014. године, као и анализа међународне вјежбе у Тузли 2017. године дала праву слику и праве препоруке везане за систем заштите и спасавања у БиХ. Анализа мора постати саставни дио свих планова и вјежби, а приступ тој анализи мора бити непристрасан и искључиво професионалан.

Програмирању и планирању обуке на свим нивоима у БиХ мора се приступити професионално и системски. Ово је систем који тек мора да се гради у складу са модерним свјетским стандардима. Велики је посао пред свима нама који се бавимо овом облашћу, у настојању да снаге заштите и спасавања у БиХ, а посебно на нивоу јединица локалне самоуправе, доведемо у стање које ће омогућити квалитетан, правовремен и потпун одговор на природне и друге опасности које свакодневно пријете.

ЛИТЕРАТУРА

Bailey, J. O. (2009). *Integrating a Leadership and Team Building Module in Community Emergency Response Team Training*. Преузето 23. 2. 2021. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.454.9967&rep=rep1&type=pdf>

- Богићевић, Б. (2004). *Менаџмент људских ресурса*. Београд: Центар за издавачке дјелатности Економског факултета.
- Crunch, С. (2020). *Human Cost of Disasters (2000-2019)*. No 61. Преузето 23. 2. 2021. <https://cred.be/sites/default/files/CredCrunch61-Humancost.pdf>
- ЕАРС (2009). *Смјернице за планирање, извођење и оцјену међународних ЕАРС вјежби. (SCEPC)N(2009)0032-REV1*. Преузето 1. 3. 2021. <http://www.msb.gov.ba/PDF/docEN30102015.pdf>
- Ford, K. & Schmidt, A. (2000), Emergency response training: strategies for enhancing real/world performance. *Journal of Hazard Materials*, 75(2–3), 195–215. doi: 10.1016/s0304-3894(00)00180-1.
- ФУЦЗ (2018). *Програм развоја заштитне и спасавања људи и материјалних добара од природних и друшних несрећа у Федерацији Босне и Херцеговине од 2018. до 2025. године*. Преузето 22. 2. 2021. http://parlamentfbih.gov.ba/dom_naroda/v2/userfiles/file/Materijali%20u%20proceduri_2018/PROGRAM%20RAZVOJA%20spasavanje%20ljudi%202018-2025%20-%20bos.pdf
- Homeland Security (2013). *Homeland Security Exercise and Evaluation Program (HSEEP)*. Преузето 17. 1. 2021. http://ready.cuyahogacounty.us/pdf_ready/EN-US/HSEEP.pdf
- InterWorks (1998). *Model for a National Disaster Management Structure Preparedness Plan, and Supporting Legislation*. Преузето 1. 3. 2021. https://www.preventionweb.net/files/5142_US01MH840-Ft.pdf
- Јаковљевић, В. (2006). *Систем цивилне одбране*. Београд: ФЦО.
- Јаковљевић, В. (2011). *Цивилна заштитна у Републици Србији*. Београд: Факултет безбедности.
- Колар, З., Мијатобић, Д., Мрмак, И., Огњановић, М. и Тацовић, Б. (1967). *Основи војне андрагогије*. Београд: ВИЗ.
- Кржалић, А. (2013). *Анализа засиуљености насивних садржаја из подручја безбедности у сивујским програмима безбедности у БиХ*. Сарајево: Центар за сигурносне студије.
- Наставни план и програм обуке и оспособљавања у области заштите и спасавања од елементарне непогоде и друге несреће за период од 2009. до 2010. *Службени гласник Републике Српске*, бр. 15/09.
- Наставни план и програм обуке и оспособљавања у области заштите и спасавања од елементарне непогоде и друге несреће за период од 2011. до 2012. *Службени гласник Републике Српске*, бр. 37/11.
- Министарство безбједности БиХ (2018). *НАТО EADRCC иџеренска вјежба – оиклањање иосљедица каисирофе, Босна и Херцеговина 2017 – Иденификоване лекције*. Преузето 22. 2. 2021. <http://msb.gov.ba/PDF/061220183.pdf>
- Министарство безбједности БиХ, OSCE, RACVIAC, UNDP. (2015). *Закључци и препоруке Регионалне конференције Поплаве у Југоисточној Европи – научене*

- лекције и даљи кораци. Преузето 16. 2. 2021. <https://www.osce.org/files/f/documents/c/9/156271.pdf>
- Nazli, N., Sipon, S. & Radzi, H. S. (2014). Analysis of Training Needs in Disaster Preparedness. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 140, 576–580.
- Оквирни закон о заштити и спасавању људи и материјалних добара од природних или других несрећа у Босни и Херцеговини, *Службени тласник БиХ*, бр. 50/08.
- Pinheiro, A. S., Gouveia, R., Jesus, Â., Santos, J., & Baptista, S. J. (2019). The importance of emergency response training: A case study. In Arezes, P. M., Baptista, S. J., Barroso, M. P., Carneiro, P., Cordeiro, P., Costa, N., Melo, R. V., Miguel, A., & Perestrelo, G. *Occupational and Environmental Safety and Health* (pp. 757–764). New York: Springer.
- Пржуљ, Ж. (2006). *Основе менаџмента људских ресурса*. Бања Лука: Факултет за пословни инжењеринг и менаџмент.
- Roosli, R. & O'Brien, G. (2011). Social learning in managing disasters in Malaysia. *Disaster Prevention and Management*, 20(4), 386–397. <https://doi.org/10.1108/09653561111161716>
- РУЦЗ (2020). *Прилој 1, Средњорочној плана рада Републичке управе цивилне заштите Републике Српске за период од 2020. до 2022. године*. Преузето 3. 3. 2021. <https://ruczrs.org/wp-content/uploads/2020/07/Srednjorocni-plan-rada-RUCZ-2020-2022.pdf>
- Самоловчев, Б. и Мурадбеговић, Х. (1979). *Општа андрагогија*. Сарајево: Веселин Маслеша.
- Симеуновић В. (2000). *Образовање у рају*. Српско Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства Републике Српске.
- Суљић, Л., Булић, М., Телић, Д. и Ђилимковић, А. (2015). *Појаве у БиХ – Елементарне непогоде и/или инститиуционална ефикасност*. Тузла: Центар цивилних иницијатива.
- Теодосић, Р., Прокић, Б., Ничковић, Р. и Новаковић, М. (1965). *Педагогија*. Сарајево: Завод за издавање уџбеника.
- UNDP (2018). *Пројена капацитетна за одговор на катастрофе и маја људи за Босну и Херцеговину*. Преузето 21. 2. 2021. https://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/bs/home/library/energija-i-okolis/procjena-kapaciteta-za-odgovoru-na-katastrofe-i-mapa-puta-za-bih.html
- Закон о заштити и спасавању људи и материјалних добара од природних и других несрећа. *Службене новине ФБиХ*, бр. 39/03, 22/06 и 43/10.
- Закон о заштити и спасавању у ванредним ситуацијама. *Службени тласник Републике Српске*, бр. 121/12.

ПРИКАЗ КЊИГЕ

„Контрола над радом полиције” аутора Драгомира Јовичића

COBISS.RS-ID 135110913

УДК 351.74/.76(048.83)

Предраг Ђеранић

Факултет безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци

Књига др Драгомира Јовичића „Контрола над радом полиције” представља континуитет у бављењу питањем контроле система безбједности овог аутора, са фокусом на полицију. Ова тема је нарочито важна за бивше социјалистичке земље које су дужи низ година баштиниле сада већ напуштен назив „земље у транзицији”. Како из система тоталне контроле друштва од једне партије, друштва у којем су због вербалног деликта изрицане судске пресуде и вишегодишње затворске казне направити прелаз у грађанско друштво, у којем су демократски избори једини мјеродавни за конституисање власти? Тај „трансфер” у многим земљама није био нимало лак. Улога служби безбједности, посебно полиције, у социјалистичком уређењу била је посебно наглашена. Било је потребно много напора да се успоставе механизми којима би друштво контролисало полицију, јер би у супротном полиција и даље контролисала друштво.

Управо тим механизмима се и бави др Јовичић. Књига др Јовичића биће добар уџбеник за студенте који проучавају безбједност и који ће се по дипломирању том облашћу бавити у практичном смислу, као полицијски службеници. Зато је важно да на вријеме науче да полиција мора бити у служби заштите грађана, а не репресивни апарат једне партије, интересне групе, или моћног појединца.

Књига „Контрола над радом полиције” писана је на приступачан, разумљив начин, али је уједно утемељена на научном погледу и схватању сектора безбједности. Аутор је користио 75 референци, а као коришћена литература наведено је и 18 закона и прописа. Књига се састоји из осам дијелова у којима аутор објашњава шта је полиција и која је њена основна улога у друштву. Након што означи границе овлашћења полиције, аутор прелази на питање контроле, односно, државног надзора над заштаном безбједносном политиком. Све до петог поглавља др Јовичић тумачи теоретску основу и правни оквир контроле, да би се у петом поглављу бавио надзором и контролом полиције Републике Српске, што је и наслов овог поглавља.

Ту тему разрађује и даље, да би у осмом поглављу примијенио компаративни приступ изучавајући моделе контроле полиције у региону. На крају, у поглављу под називом „Европска начела полицијског надзора” аутор об-

јашњава европске стандарде и начела којима се руководи Европски суд за људска права.

Др Драгомир Јовичић има богато искуство у полицији у којој је прешао дугачак пут од криминалистичког инспектора до министра унутрашњих послова. Имајући то у виду, свакако да му морамо вјеровати када указује на важност контроле. Он сигурно зна сва лица полиције. Познато му је и како то изгледа када се полицајци пожртвовано односе према послу којим се баве, као узвишеном и оном који могу обављати само посебни, одабрани људи, а дакако да се од њега не могу сакрити ни могућности злоупотребе полиције и полицијских овлашћења.

Управо зато др Јовичић указује на значај контроле полиције, јер контрола има огромну важност, како за друштво тако и за полицију, да би се заштитила од злоупотреба од политички моћних група и појединаца. Иако смо већ назначили да је књига „Контрола над радом полиције” намијењена првенствено студентима Факултета безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци, гдје је др Јовичић у сталном радном односу, она може бити веома корисна студентима других високообразовних установа на којима се проучавају безбједност и право. Уједно, може послужити ширем кругу читалаца да спознају да полиција није сила изнад друштва, нити институција које грађани треба да се плаше, већ треба да је доживљавају као инструмент заштите. Исто тако, неупућени читаоци ће схватити да је контрола полиције свеобухватан и сложен механизам те да може бити унутрашња и спољна. Опет, спољна контрола има више модела, од којих су најважнији контрола од законодавне власти, контрола од извршно-управне власти и контрола од органа правосуђа. Свакако да се не може и не смије занемарити контрола над полицијом коју спроводи цивилно друштво кроз бројне невладине организације, нити смије бити пренебрегнута често пресудна улога медија.

Др Јовичић пише јасним, лако разумљивим стилем и када говори о сложеним полицијским операцијама у којима је потребно да контролни органи имају увид. Ауторово велико искуство у свим полицијским пословима лако се осјети. Књига, тако, има вишу, додатну вриједност, јер њен аутор добро зна шта полиција може да уради и колико је њен рад друштвено користан, али му је познато и шта полиција не смије чинити, на што у својој књизи непрестано указује. На све то аутор указује у књизи која ће сигурно имати шири одјек у стручној јавности. Књига др Јовичића представља компактну цјелину у којој је читаоцима објашњена улога полиције у друштву, њене могућности и ограничења, као и најважнија тема књиге – питање контроле.

ФАКУЛТЕТ БЕЗБЈЕДНОСНИХ НАУКА
УНИВЕРЗИТЕТА У БАЊОЈ ЛУЦИ

КРИМИНАЛИСТИЧКО-ПОЛИЦИЈСКИ
УНИВЕРЗИТЕТ

ЖУРНАЛ ЗА БЕЗБЈЕДНОСТ И КРИМИНАЛИСТИКУ

ЧАСОПИС ФАКУЛТЕТА БЕЗБЈЕДНОСНИХ НАУКА
УНИВЕРЗИТЕТА У БАЊОЈ ЛУЦИ

И

КРИМИНАЛИСТИЧКО-ПОЛИЦИЈСКОГ УНИВЕРЗИТЕТА
У БЕОГРАДУ

-УПУТСТВО АУТОРИМА-

Часопис *Журнал за безбједност и криминалистику* је научни часопис из области безбједности и криминалистике.

Часопис *Журнал за безбједност и криминалистику* објављује научне радове који третирају тематику безбједносних наука, криминалистике, форензике, заштите и спашавања, организације и послова полиције, специјалног физичког образовања и сл. Поред наведеног у часопису се објављују и радови из других сродних научних дисциплина који су тематски блиски профилу часописа.

У часопису се објављују оригинални научни радови, прегледни научни радови, претходна саопштења, научне критике, односно полемике или осврти, прикази научних конференција, књига и пројеката, који нису претходно објављивани нити се налазе у процедури разматрања у другом часопису, у цјелини или у дијеловима.

Своје чланке и приказе за објављивање можете регистровати преко сервиса SCIndeks на адреси <https://aseestant.ceon.rs/index.php/zurbezkrim/login>

Часопис излази на српском језику и енглеском језику. Преводе прихваћених радова врши овлаштени преводилац а трошкове превода сноси уредништво часописа.

Часопис излази два пута годишње.

Радове који не задовољавају основне критеријуме часописа у погледу структуре рада и правила цитирања, редакција неће узети у разматрање. Уколико рукопис одговара стандардима часописа, упућује се на анонимну рецензију. Сваки рад оцјењују најмање два рецензента, одабрана из реда признатих стручњака из уже научне области. По извршеној рецензији, рукописи се шаљу ауторима с примједбама и приједлозима за отклањање недостатака. Исправљене рукописе, аутори треба да врате редакцији у разумном року од дана пријема захтјева за дораду и исправку рада.

Достављањем рукописа за објављивање у часопису, аутори пристају на постављање својих радова на интернет страници часописа, односно на интернет страници Факултета безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци. Аутори преносе на часопис право на објављивање достављених текстова и ниједан њихов дио не може се репродуковати без писмене сагласности уредника часописа. Часопис задржава и сва остала права, изузев уколико није другачије договорено с аутором.

Аутори приликом писања радова за часопис *Журнал за безбједност и криминалистику* треба да уважавају следећа правила:

І ТЕХНИЧКА УРЕЂЕНОСТ РАДА

- ✓ Рад мора бити сачињен у *Microsoft Wordu*, ћириличким писмом, фонтом *Times New Roman*, величине 12 pt.
- ✓ Рукописи, по правилу, не треба да буду дужи од 30.000 словних мјеста, са размацима.
- ✓ Научни радови морају да садрже: име и презиме аутора, назив и сједиште установе у којој ради, наслов рада, сажетак (апстракт) с основним налазима рада (обима до 150 ријечи), кључне ријечи (четири до шест), излагање суштине рада, закључак (до једне стране) и листу референци, те наслов рада. Саставни дијелови сажетка (апстракта) су: циљ истраживања, коришћени методи, резултати и кратак закључак.
- ✓ У уводу рада морају бити јасно наведени предмет, циљ и структура рада.
- ✓ Структура рада требала би да садржи следеће цјелине:
- ✓ Радови у којима се износе налази емпиријског истраживања: увод, методолошки оквир, истраживања, резултати и дискусија, закључак.
- ✓ Теоријски радови: увод, главни дио структуриран у најмање два поглавља и закључак.
- ✓ Наслов рада: 12 pt, bold, централно равнање (alignment centered), велика слова.

- ✓ Име аутора/коаутора: 11 pt, централно равнање (*alignment centered*).
- ✓ Институције: централно равнање (*alignment centered*), навести испод имена аутора.
- ✓ Поред имена аутора навести име аутора за кореспонденцију, афилијацију и е-маил адресу у првој фус ноти у тексту (нпр. Др Марко Марковић је доцент на Факултету _____ Универзитета у Бањој Луци. Е-маил: xmakrovicmx@gmail.com).
- ✓ Апстракт и кључне ријечи: 11pt. потпуно равнање (*Alignment justified*).
- ✓ Текст рада: 12 pt, потпуно равнање (*alignment justified*), називи цјелина великим словима без редног броја (*Alignment centered*), називи подцјелина малим словима без редног броја *italic*, централно равнање.
- ✓ Литература: 11 pt, без редног броја испред; референтни извори се наводе према абecedном реду.
- ✓ Наслови слика: 11 p, *italic*, центрирано испод слике.
- ✓ Наслови табела: 11 p, *italic*, центрирано изнад табеле.
- ✓ Табеле и графички прикази треба да буду урађени у Microsoft Wordu. Свака табела и графикон треба да буду означени бројем и да имају одговарајући наслов (нпр: Табела 1, Графикон 1). Наслов и назив табеле и графикона стављају се изнад табеле и графичког приказа, док се извор наводи испод, уређен по правилима цитирања часописа.
- ✓ Једначине се пишу у одговарајућем графичком едитору за једначине (Microsoft Equation, MathType и други) и постављају се на почетак реда. На десном рубу реда, у истом реду у којем је написана једначина, у угластој загради треба назначити њен број, почевши од броја 1.
- ✓ Фотографије (слике) морају бити припремљене за црно-бијелу штампу, тј. ако је изворна слика у бојама које се у црно-бијелој штампи не разликују, боје се морају замијенити „растером” тј. различитим графичким знаковима које је потребно објаснити у легенди. У слике се уноси само најнужнији текст потребан за разумијевање, као што су мјерне варијабле с њиховим димензијама, кратко објашњење на кривуљама и слично. Остало се наводи у легенди испод слике. Максимална величина слике је 13 cm x 17 cm.
- ✓ У листи референци, наводе се библиографске референце, као што су књиге, чланци и остали извори, као што су документи, закони, новински чланци, коришћене интернет адресе и сл. Референце се исписују азбучним редом у складу са предвиђеним стандардима.

II ПРАВИЛА ЦИТИРАЊА

- ✓ У часопису *Журнал за безбједности и криминалистику* користи се стил цитирања - **АПА стандард** (Publication Manual of the American Psychological Association). Цитирање аутора се врши у тексту, без подножних напомена. С тим у вези аутори су дужни уважавати следећа правила цитирања:

1. ЦИТИРАЊЕ У ТЕКСТУ

- ✓ Књиге, чланци и дисертације се наводе на следећи начин: Када је у питању један аутор чији се дио књиге, чланка или дисертације цитира у загради се наводи презиме аутора, година издања књиге и број странице (Водинелић, 1996: 23), а уколико је у питању парафразирање или резимирање дијела текста аутора није неопходно наводити број странице (Водинелић, 1996). Уколико је у питању страни аутор, презиме се наводи у изворном облику на страном језику (Roxin, 1963: 148).
- ✓ Цитирање два коаутора рада, у загради навести презиме оба коаутора и годину издања (Grellier & Goerke, 2006) или (Grellier и Goerke 2006) су навели,...
- ✓ Цитирање три, четири и пет коаутора рада, у загради навести презиме свих коаутора и годину издања (Rachal, Daigle, & Rachal, 2007). У сваком наредном цитирању наводи се презиме првог коаутора и латинска скраћеница *et al.* (Rachal et al, 2007).
- ✓ Цитирање шест или више коаутора рада, у загради навести презиме првог коаутора и латинска скраћеница *et al.* (Papaharalabos et al, 2007).
- ✓ Уколико се цитира више радова истог аутора, било књига или чланака, а уколико аутор има више објављених радова исте године који се цитирају, уз годину се додају латинична слова a, b, c, d, итд, послије чега слиједи само број стране (Лазаревић, 2000б: 67).
- ✓ Уколико се наводи више радова различитих аутора у истој загради потребно их је раздвојити тачком са запетом (Шикман, 2011; Мијлковић, 2012). У том случају радове поредати хронолошки према години када су објављени, почев од старијег издања.
- ✓ Секундарно цитирање се врши на следећи начин: (Вуковић, 2004, цитирано према Крстић, 2004: 110).
- ✓ Цитирање докумената у тексту се врши на следећи начин: (Независне новине (2017, 7. октобар).

- ✓ Цитирање докумената и извјештаја у тексту се врши на следећи начин: (прво цитирање: Министарство унутрашњих послова Републике Српске [МУП РС] 2012), наредно цитирање (МУП РС, 2012).
- ✓ Цитирање новинских чланака у тексту се врши на следећи начин: (Независне новине (2017, 7. октобар).

2. НАВОЂЕЊЕ ЛИТЕРАТУРЕ (на крају чланка)

- ✓ **Књиге:** презиме и прво слово имена аутора, година издања у загради, наслов књиге (курзивом), мјесто издања, назив издавача.
Примјер:
Игњатовић, Ђ. (1998). *Криминологија*. Београд: Номос.
- ✓ **Поглавља у књизи:** презиме и прво слово имена аутора, година издања у загради, наслов поглавља, у: прво слово имена (уредника), презиме (уредника), скраћена ознака уредништва (у загради), наслов књиге (курзивом), број прве и последње стране поглавља, мјесто издања, назив издавача.
Примјер:
Emerson, L., & Manalo, E. (2007). Essays. In L. Emerson (Ed.), *Writing guidelines for education students* (2nd ed, pp. 42-49). South Melbourne, Australia: Thomson.
- ✓ **Радови у часописима:** презиме и прво слово имена аутора, година издања у загради, назив рада, назив часописа (курзивом), број и број прве и последње стране рада.
Примјер са наведеним волуменом, односно годином издања:
Милашиновић, С. (2008). Суштина и узроци друштвених конфликта. *Наука, безбедност, полиција*, 13(1), 55-77.
Примјер без волумена, само број издања:
Strobl, R., Klemm, J., & Wurtz, S. (2005). Preventing Hate Crime: Experiences from two East-German Towns. *British Journal of Criminology*, 45, 634-646.
- ✓ **Докторске дисертације:** презиме и прво слово имена аутора, година издања у загради, наслов дисертације (курзивом), докторска дисертација, назив универзитета:
Примјер:
Липовац, М. (2016). Национална безбедност Републике Србије у регионалном безбедносном поткомплексу Западни Балкан. Докторска дисертација. Универзитет у Београду: Факултет безбедности.

- ✓ **Документа преузета са интернета:**
Цитирање текстова с интернета треба да садржи назив цитираног текста, датум приступа страници и адресу интернет странице
Примјер:
(Републички завод за статистику Републике Српске [РЗСРС]. (2009). *Статистички годишњак Републике Српске*. Преузето 2. 3. 2010. http://www.rzs.rs.ba/Publikacije/Godisnjak/2009/Godisnjak2009_Yearbook2009.pdf)
Cain, K. (2012, June 29). The Negative effects of Facebook on communication. *Social Media Today* RSS. Retrieved from <http://socialmedia-today.com>
- ✓ **Правни прописи:** пуним називом у куренту – обично, потом се курзивом наводи гласило у коме је пропис објављен, а после је запете број и година објављивања, поново у куренту – обично. Уколико ће се поменути закон цитирати и касније, приликом првог помињања после црте наводи се скраћеница под којом ће се пропис даље појављивати (Закон о општем управном поступку – ЗУП, *Службени гласник РС*, бр. 13/02).
- ✓ **Навођење судских одлука** треба да садржи што потпуније податке (врста и број одлуке, датум када је донесена, публикација у којој је евентуално објављена).
- ✓ **Саопштења са научних скупова:** презиме и прво слово имена аутора, година у загради, наслов рада, назив конференције (курзивом), број стране у књизи апстраката у загради, место издања, назив издавача.
Примјер:
Kelly, L. (2011). Violence against women and children in the national legislations of the EU member states: an overview of the research results. *Друга годишња конференција Виктимолошког друштва Србије - Жртве криминалитета и жртве рата: међународни и домаћи контекст, књига апстракта* (стр. 13). Београд: Виктимолошко друштво Србије & Prometej.
- ✓ **Чланци из новина:** презиме и прво слово имена аутора, година и дан у загради, наслов текста, назив новина, број стране у тексту, или интернет странице са које је текст преузет.
Примјер:
Гудељ, Ј. (2006, 23. октобар). Полиција чува крст изнад Мостара. *Независне новине*, Бања Лука. Преузето 17.11.2010. <http://www.nezavisne.com/novosti/bih/Policija-cuva-krst-iznad-Mostara-1473.html>

Поред наведеног, аутори треба да уважавају и сљедеће напомене:

- ✓ Инострана имена транскрибују се на ћирилицу на српском језику како се изговарају, а приликом првог помињања у тексту њихово презиме наводи се у загради у изворном облику на страном језику курзивом, нпр: Годме (*Gaudemet*) или Шенке (*Schönke*).
- ✓ Члан, став и тачка прописа означава се скраћеницама чл, ст. и тач, а иза последњег броја не ставља се тачка (нпр. ЗКП, чл. 5, ст. 2, тач. 3 или КЗ, чл. 5, 6, 9 и 10 или ЗПС, чл. 4-12, итд).
- ✓ Латинске и друге стране ријечи, интернет адресе и сл. пишу се курзивом.
- ✓ Сви цитирани извори у тексту рада треба да се налазе у попису литературе.
- ✓ Извори који нису кориштени у раду не треба да се налазе у попису литературе.
- ✓ Када од истог аутора наводимо више радова, критеријум поретка је година издања (прво иду раније издати радови па новији).
- ✓ Ако се уз име аутора налази и коаутор, радови у коауторству се наводе иза ауторских.
- ✓ Ако рад нема аутора, наслов дјела или институција којој се приписује ауторство заузимају мјесто аутора, односно прво мјесто.
- ✓ Приликом писања рада потребно је правилно користити интелектуалну својину других аутора. Плагирање, односно преузимање туђих идеја, ријечи или других облика креативног израза без навођења аутора представља грубо кршење научне и издавачке етике. Плагирање представља кршење ауторских права, што је законом кажњиво.

ФАКУЛТЕТ БЕЗБЈЕДНОСНИХ НАУКА
УНИВЕРЗИТЕТА У БАЊОЈ ЛУЦИ

КРИМИНАЛИСТИЧКО-ПОЛИЦИЈСКИ
УНИВЕРЗИТЕТ

ЖУРНАЛ ЗА БЕЗБЈЕДНОСТ И КРИМИНАЛИСТИКУ

ЧАСОПИС ФАКУЛТЕТА БЕЗБЈЕДНОСНИХ НАУКА
УНИВЕРЗИТЕТА У БАЊОЈ ЛУЦИ

И

КРИМИНАЛИСТИЧКО-ПОЛИЦИЈСКОГ УНИВЕРЗИТЕТА
У БЕОГРАДУ

- УПУТСТВО РЕЦЕНЗЕНТИМА -

Поштовани,

Часопис Журнал за безбједност и криминалистику објављује научне радове који третирају тематику безбједносних наука, криминалистике, форензике, заштите и спашавања, организације и послова полиције, специјалног физичког образовања и сл. Поред наведеног у часопису се објављују радови из других сродних научних дисциплина који су тематски блиски профилу часописа.

У часопису се објављују оригинални научни радови, прегледни научни радови, претходна саопштења, научне критике, односно полемике или осврти, прикази научних конференција, књига и пројеката, који нису претходно објављивани нити се налазе у процедури разматрања у другом часопису, у целини или у дијеловима.

Правилник о публикавању научних публикација („Службени гласник Републике Српске” бр. 77/17) је у својим одредбама (члан 53) као један од критеријума за категоризацију часописа предвидио и адекватност рецензија.

- Према члану 35. ставу 5. Правилника, Рецензија мора минимално садржавати:
 1. оцјену оригиналности, односно научног или стручног доприноса рада,

2. оцјену актуелности рада,
 3. оцјену примјене методологије,
 4. приједлог за сврставање у категорију или тип рада,
 5. оцјену коришћене литературе и
 6. сагласност за објављивање рада.
- Према члану 23. Правилника предвиђене су следеће врсте чланака:
 1. **Оригинални научни чланак** начелно је организован по схеми IMRAD за експериментална истраживања или на дескриптиван начин за дескриптивна научна подручја, у коме се први пут публикује текст о резултатима сопственог истраживања оствареног примјеном научних метода, које су текстуално описане и које омогућавају да се истраживање по потреби понови, а утврђене чињенице провјере.
 2. **Прегледни научни чланак** представља преглед најновијих радова о одређеном предметном подручју са циљем да се већ објављене информације сажму, анализирају, евалуирају или синтетизују, те доноси нове синтезе које такође обавезно укључују резултате сопственог истраживања аутора.
 3. **Крајко или прелиминарно саопштење** је рад, али мањег обима или прелиминарног карактера, у којем неки елементи IMRAD-а могу бити испуштени, а ради се о сажетом изношењу резултата завршеног изворног истраживачког рада или чланка који је у настајању (енгл. Working Paper).
 4. **Научна критика, односно полемика или осврт** је расправа на одређену научну тему, заснована искључиво на научној аргументацији, у којој аутор доказује исправност одређеног критеријума свог мишљења, односно потврђује или побија налазе других аутора.
 5. **Информативни прилог** је уводник, коментар и слично.
 6. **Приказ књиге, инструмената, рачунарске програма, случаја, научне догађаја и слично** јесте прилог у којем аутор процјењује правилност/неправилност неког научног или стручног рада, критеријума, поставке или полазишта, уз посебан нагласак на квалитет оцјењиваног рада.
 - Код процјене рада рецензенти треба да узму у обзир следеће:
 1. Припада ли рад по своме садржају *Журналу за безбједност и криминалистику*?
 2. Одговара ли садржај рада наслову?
 3. Да ли је рад у складу са стандардима предвиђеним за писање (упутство ауторима)?

4. Има ли рад све потребне дијелове предвиђене за његову категорију (нпр. оригинални научни рад: увод, методе, резултате, дискусија, закључак)?
 5. Да ли су слике и табеле прегледне и разумљиве?
 6. Да ли је литература цитирана у складу са Упутством ауторима?
- Остале напомене (члан 35. ставови 2, 4 и 6)
 1. Чланци се оцјењују описно.
 2. Образац Рецензије мора бити потписан ако је у штампаном облику, односно достављен на мејл уредништву за сваки појединачни рецензирани чланак.
 3. Рецензенти су дужни да укажу на могуће повреде етичких норми у раду.
 4. Рецензенти треба да наведу пуну референцу за један репрезентативни ауторски/коауторски рад из уже научне области као што је рад који су рецензирани.

